

La revolució liberal a Barcelona. Política de classes i classes de política

Ramon Arnabat

Barcelona Quaderns d'Història, 10 (2004)

Entre 1808 i 1868 es produí a Barcelona i arreu del país un complex procés que portà d'un sistema polític absolutista a un altre de liberal, com a culminació d'un procés més llarg que havia iniciat la transformació d'una economia senyorial a una economia capitalista –i industrial en el cas de la ciutat–, i d'una societat estamental a una societat de classes. Aquest procés comportava una revolució a termini mitjà, la revolució burgesa (domini de les relacions socials capitalistes a nivell econòmic i de la burgesia a nivell social), i una revolució a curt termini, la revolució liberal (implantació d'un sistema polític liberal), en la qual centrarem aquesta ponència. Seguint Josep Fontana, entenem per revolució liberal el procés que comportà la pèrdua del privilegi aristocràtic, la modificació de les regles de propietat i la participació dels burgesos en la política mitjançant la ciutadania censatària.¹ Aquest procés generà adhesions i oposicions que anaren conformant l'entramat polític d'aquests anys, mitjançant la formació de diferents corrents polítics: absolutistes ultres, absolutistes moderats, carlistes, liberals moderats, liberals progressistes, liberals radicals, demòcrates i republicans; de manera que

1. Josep FONTANA, *La revolució liberal a Catalunya*, Vic/Lleida, Eumo/Pagès, 2003, pàg. 8 i 147. Vegeu també Josep M. FRADERA (coord.), *Societat, política i cultura a Catalunya, 1830-1880*, Barcelona, Ajuntament, 2002 (*Barcelona Quaderns d'Història*, 6). Per a Barcelona, continua essent de consulta imprescindible Jesús MESTRE, *Una ciutat emmurallada al temps de la revolució industrial. Barcelona: ciutat i política (1823-1859)*, tesi doctoral inèdita, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1985; també Jaume SOBREQÜÉS (dir.), *Història de Barcelona. 5. El desplegament de la ciutat manufacturera (1714-1833)*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1993, i *Història de Barcelona. 6. La ciutat industrial (1833-1897)*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1995. La millor síntesi per aquest període a Catalunya és la de Josep FONTANA, *La fi de l'Antic Règim i la industrialització, 1787-1868*, Barcelona, Edicions 62, 1988. Per als Països Catalans, Josep M. FRADERA (dir.), *La gran transformació, 1790-1860*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1997. Per a Espanya, Miguel ARTOLA, *La burguesía revolucionaria (1808-1871)*, Madrid, Alianza, 1990; Alberto GIL NOVALES (dir.), *La Revolución Liberal*, Madrid, Ediciones del Orto, 2001; i José Mª JOVER (dir.), *La era isabelina y el sexenio democrático (1834-1874)*, Madrid, Espasa Calpe, 1981.

l'enfrontament entre absolutisme i liberalisme dels primers anys donà pas a uns enfrontaments més complexos amb divisions dins dels dos bàndols.

La revolució liberal anava paral·lela al procés de la constitució històrica de la burgesia i del proletariat com a classes socials. Unes classes socials heterogènies pel que feia a la seva configuració, però que, amb la participació en el procés històric, amb la seva experiència, anaren delimitant uns objectius comuns que els permeteren de definir unes polítiques de classes i anar més enllà de les classes de política. Dos altres grups redefiniren la seva posició social durant aquests anys: els professionals liberals i els artesans i els menestrals. Tot aquest procés es desenvolupà en el marc d'una ciutat en conflicte permanent provocat per les guerres, les revoltes populars i les repressions, la qual cosa era, alhora, causa i conseqüència de les diferents polítiques. La ciutat, a més, experimentà aquests anys un accelerat procés de transformació econòmica, social i urbanística.

Els processos de revolució liberal i de formació de classes socials i la transformació de la ciutat de Barcelona tenien un nexe comú en el poder polític local, és a dir a l'Ajuntament de la ciutat. Bé que el poder polític local era tan sols una part del poder local (polític, econòmic, social, cultural, religiós, militar), no hi ha dubte que aquest poder, expressat en el poder municipal, en el control de l'Ajuntament, ocupava una posició central dins la dinàmica local. De fet, de la seva actuació en sortien beneficiats i/o perjudicats més o menys tots els membres de la col·lectivitat, hi fossin o no presents o representats, i haguessin o no participat en la seva elecció o designació.

Si bé és cert que el poder polític local era una peça de l'aparell de l'Estat, no era pas una mera delegació o prolongació del poder estatal, ja que, alhora, era també l'expressió de la comunitat local, de l'estructura social, de la correlació de forces i de l'experiència política dels diferents grups socials. El poder polític local de la primera meitat del XIX es movia, doncs, entre l'autonomia local i el marc polític o el context general, d'aquí la necessitat d'analitzar les relacions del consistori amb les autoritats civils (intendent, cap polític) i militars (capità general i governador de la plaça) de l'Estat que residien a la ciutat. De la mateixa manera que la ciutat i el seu Ajuntament es projectaven sobre Catalunya i Espanya, l'Estat central es projectava sobre la ciutat i l'Ajuntament. Tot plegat feia de l'Ajuntament de Barcelona, a més d'un important poder polític local, un poder social i nacional, que s'interrelacionava amb el poder polític supralocal.

Cal dir d'entrada que som conscients que l'anàlisi dels consistoris i les juntes, que és la principal aportació d'aquest treball, és tan sols una part de la meitat del quadre, la de la revolució, i que aquesta meitat està estretament lligada a l'altra meitat, la de la contrarevolució, que resta fora de la ponència, tot i que cal considerar-la. En qualsevol cas, a l'hora d'analitzar el poder polític local cal interrogar-se sobre *qui hi ha*, sobre *com i per què hi accedeixen* determinades persones i grups i no uns altres (les xarxes de relacions socials: parentiu, veïnatge, clientelles, patronatge), sobre *què hi fan*, és a dir, a qui beneficia o perjudica la seva actuació i sobre quina relació s'estableix entre el poder polític local i els altres poders locals o amb els poders polítics exteriors.²

2. Sobre aquestes qüestions, vegeu Ramon ARNABAT, «Élites i control de les institucions polítiques locals durant el procés de la revolució liberal a Catalunya», dins Conxita MIR i Enric VICEDO (ed.), *Control social i quotidianitat*, Lleida, IEI, pàg. 281-325; Josep M. PONS, «Estado y

El marc d'aquesta ponència no permet abastar tants aspectes, ni fer-ne una síntesi, perquè encara estem a les beceroles en la investigació del poder polític local dels dos primers terços del segle XIX. El que pretenem amb aquest treball és fer una aproximació a les persones i als grups socials que ostentaren el poder polític local a Barcelona i a les línies de canvi i continuïtat que s'hi apreien durant el procés de la revolució liberal (1808-1868). Un estudi fonamentat en una base de dades que recull els setanta-sis consistoris i les quinze juntes que es constituïren entre 1814 i 1868, les 2.656 alcaldies, tinences d'alcaldies, regidories, sindicatures i procuradories (en coneixem l'estrat social del 75,8% i l'opció política del 84,1%) i les 226 presidències i vocalies de les juntes (en coneixem l'estrat social del 83,6% i l'opció política del 67,7%). Les regidories consistorials foren ocupades per 1.185 persones diferents (del 69,2% en coneixem l'estrat social i del 77,7% l'opció política) i les vocalies de les juntes, per 173 persones diferents (del 82,7% en coneixem l'estrat social i del 75,7% l'opció política).³

Barcelona, 1808-1868

Tot i les diverses conjuntures socioeconòmiques per les quals passà la ciutat de Barcelona entre 1808 i 1868, la tendència general fou el creixement. Un creixement que tingué en l'augment demogràfic un dels seus trets més visibles, ja que la ciutat passà de tenir uns 100.000 habitants el 1808, a prop de 200.000 el 1868, en bona part degut a l'arribada d'un gran nombre d'immigrants atrets per les oportunitats econòmiques que fornïa la ciutat. Durant aquests anys, la trama ur-

poderes políticos locales en la España de mediados del siglo XIX: La construcción del centralismo bajo los moderados», dins Pedro CARASA (coord.), *Ayuntamiento, Estado y Sociedad. Los poderes municipales en la España contemporánea*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 2000, pàg. 29-42, i *Moderats i progressistes a la Lleida del segle XIX*, Lleida, Pagès, 2002; Jaume SUAÚ, «Qui mana? Com? Per què? Estudi de les relacions de poder en les col·lectivitats rurals», *L'Avenç*, 160 (1992), pàg. 35-37; Quintí CASALS, «La normativa municipal espanyola a mediados del siglo XIX. Espacio electoral y definición social del modelo liberal en Lleida», *Trienio*, 38 (2001), pàg. 111-154, i *Polítics de Lleida. El poder local i les seves mutacions a través del temps (1716-1868)*, Lleida, Universitat de Lleida, 2002; i Eliseu TOSCAS, *L'estat i els poders locals a la Catalunya del segle XIX. Una visió des de Sarrià (1780-1860)*, Barcelona, PAM, 1997, pàg. 19-74, i «El estudio de las estructuras de poder local en el siglo XIX: aspectos metodológicos», *Hispania*, LIX/1, 201 (1999), pàg. 37-50.

3. Hem considerat la durada del consistori d'un màxim d'un any, de manera que els consistoris que repeteixen més d'un any estan doblement comptabilitzats, i el mateix hem fet amb els regidors, de manera que hem comptabilitzat els regidors pels anys de permanència en el càrrec o per fracció d'any. La base de dades ha estat elaborada a partir de la consulta de la premsa barcelonina, especialment el *Diario de Barcelona*; de les Actes Municipals que se serveixen a l'AMAB (Arxiu Municipal Administratiu de Barcelona); dels *Manuscrits* de Mateu Crespí i Vallès, set volums, de l'A-112 a l'A-118 de l'AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), i del manuscrit de Cecília DE PADRÓ I FLUVIA, *Elecciones municipales. Barcelona, 1820-1936* (A-397 de l'AHCB). Volem deixar clar, d'entrada, que les categories que utilitzem, i que són les que ens faciliten les fonts consultades, poden representar situacions econòmiques i socials ben diverses dins de cada una i poden representar també opcions polítiques diferenciades, ja que dins d'un mateix col·lectiu hi ha diferents graus de riquesa i d'opcions polítiques, fins i tot dins d'una família.

bana de Barcelona experimentà transformacions significatives amb l'aprofitament dels espais generats per la desamortització. De fet, els projectes polítics estaven directament relacionats amb els projectes de ciutat.⁴

L'elit barcelonina estava integrada per aquells que vivien de renda, nobles i hiendats, i per aquells que vivien dels seus negocis, els burgesos, ja fossin comerciants, "indianos", industrials o propietaris. És a dir, per una barreja de velles i noves fortunes enllaçades entre elles a nivell familiar i social.⁵ Els professionals liberals, un col·lectiu força divers i amb una minoria molt propera a la burgesia, es trobava a cavall de les elits i la petita burgesia. Per sota, la petita burgesia: petits propietaris, petits industrials, petits comerciants, petits professionals liberals, els artesans i els menestrals i la gent d'ofici i que treballava per compte propi i d'altri. A la base de l'estructura social, les classes treballadores, la meitat de la població activa de la ciutat (obers qualificats de la producció manufacturera i artesanal, obrers del tèxtil i jornalers). Encara per sota: mossos, criats, passavolants, acollits a la beneficència..., una mà d'obra de reserva en una ciutat en creixement.⁶

Tot plegat configura una societat barcelonina amb uns trets propis, tant dins de Catalunya com d'Espanya. Quant als grups socioprofessionals, la reelaboració de les dades que proporciona Ildefons Cerdà ens permet de radiografiar la societat

4. Vegeu Pascual MADOZ, *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, Madrid, Establecimiento Literario-Tipográfico, 1845 [Barcelona, Curial, 1985]; Manuel SAURÍ i José MATAS, *Manual histórico-topográfico, estadístico y administrativo o sea Guía General de Barcelona*, Barcelona, Imprenta Manuel Saurí, 1849 [facsimil: Barcelona, Albir, 1981]; Marina LÓPEZ i Ramon GRAU, «Barcelona entre el urbanismo barroco y la revolución industrial», *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo*, 80 (1971), pàg. 28-40; MESTRE, *Una ciutat emmurallada...*, pàg. 15-332; Ramon GRAU, «La metamorfosi de la ciutat emmurallada: Barcelona de Felip V a Ildefons Cerdà», *Quaderns d'Història Econòmica de Catalunya*, XX (1979), pàg. 47-58; Àngels SOLÀ, «Aspectos del crecimiento urbano de Barcelona en 1830-1860», dins *Actas del II simposio de Urbanismo e historia urbana*, Madrid, Universidad Complutense, 1985, pàg. 236-263, i Josep OLIVERAS, «Indústria, urbanització i urbanisme», dins Ignasi TERRADAS (coord.), *Orígens del món català contemporani*, Barcelona, Caixa de Pensions, 1986, pàg. 101-118. Per a les condicions de vida, vegeu Carles GRABULEDA, *Salut Pública i creixement urbà. Política i acció social en el sorgiment de la Barcelona contemporània*, tesi doctoral inèdita, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2002.
5. Àngels SOLÀ, «Informe, crítiques i suggeriments a l'entorn de la historiografia sobre la burgesia catalana del segle XIX», *Afers*, 16 (1993), pàg. 419-438, ha insistit sobre l'heterogeneïtat econòmica d'aquest grup i alhora la seva cohesió política i social. Vegeu també Àngels SOLÀ, *L'élite de Barcelona a mitjan segle XIX*, tesi doctoral inèdita, Barcelona, Universitat de Barcelona; «Barcelona, 1833-1843: una ciutat en transformació», *L'Avenç*, 87 (1985), pàg. 32-39, i «Mentalitat i negocis de l'élite econòmica barcelonina de mitjan segle XIX», dins TERRADAS, *Orígens...*, pàg. 149-181; Antoni SEGURA, *Burgesia i propietat de la terra a Catalunya en el segle XIX. Les comarques barcelonines*, Barcelona, Curial, 1993; MESTRE, *Una ciutat emmurallada...*; i Gary Wray McDONOGH, *Las buenas familias de Barcelona. Historia social del poder en la era industrial*, Barcelona, Omega, 1989.
6. Vegeu Genís BARNOSELL, *Orígens del sindicalisme català*, Vic, Eumo, 1999, pàg. 51-75; Enriqueta CAMPS, *La formación del mercado de trabajo industrial en la Cataluña del siglo XIX*, Madrid, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, 1995; i Juanjo ROMERO, «Resistencia de los trabajadores cualificados a la hegemonía del capital. Barcelona, 1814-1836», dins S. CASTILLO (ed.), *El trabajo a través de la historia*, Madrid, UGT, 1996, pàg. 305-312, i «Segmentación laboral y asociacionismo obrero. Barcelona, 1820-1844», dins *Estudios históricos i documents dels Arxius de Protocols*, XVII, pàg. 243-289.

Taula 1. Grups socioeconòmics a la Barcelona de mitjan segle XIX

	P. Activa % 1856	Contribuents %	Contribució %	Electors 1840	1865
Nobles	–	6,5	7,0	–	–
Hisendats	2,7	9,0	9,5	32,8	37,5
Propietaris	–	20,0	15,5	–	–
Comerciants	1,3	15,0	20,0	10,1	10,4
Fabricants	0,9	7,5	8,0	3,7	7,0
Professionals	2,1	8,0	6,5	14,3	10,7
Funcionaris	1,8	–	–	2,6	4,4
Militars	10,2	–	–	3,1	1,1
Eclesiàstics	0,7	–	–	–	1,9
Artesans i menestrals	7,5	5,0	5,5	31,7	26,0
Pagesos	0,3	–	–	1,5	1,0
Obrers	45,5	–	–	–	–
No contribuents	27,0	–	–	–	–
Resta contribuents	–	29,0	28,0	–	–

Font: reelaboració de les dades d'Ildefons CERDÀ, *Teoría General...*, vol. II, pàg. 255-267; Jesús MESTRE, *Una ciutat emmurallada...*; Àngels SOLÀ, «Barcelona, 1833-1843...», i «Informe, crítiques i suggeriments...»; i Antoni SEGURA, *Burguesia i propietat...*

barcelonina masculina d'aquesta manera (Taula 1): un 5,6% de classes benestants (eclesiàstics, hisendats i propietaris, comerciants i fabricants), un 21,6% de classes mitjanes (artesans i menestrals, professionals liberals i empleats i militars) i un 72,8% de classes treballadores (treballadors, jornalers, pagesos, mossos i criats).⁷

Políticament, podem dividir el conjunt del període que analitzem en tres grans subperíodes. Primer, la *crisi de l'absolutisme (1808-1833)*, caracteritzat per l'enfrontament entre els defensors del règim absolutista i els del règim liberal, que finalitzà en una mena de taules, tot i que preparà el camí i posà les bases del següent. Segon, la *revolució liberal (1834-1843)*, fou el més intens i acabà amb l'Antic Règim, instaurà de forma definitiva la societat liberal i capitalista i provocà la divisió entre moderats i progressistes i l'aparició dels demòcrates i els republicans. Tercer, el *domini moderat (1844-1868)*, que comportà la moderació de la revolució i l'assentament conservador de la societat liberal. Pel que fa a l'Ajuntament barceloní, aquest llarg període el podem dividir en dos grans blocs: l'*Ajuntament absolutista (1808-1809, 1814-1820 i 1824-1833)* i l'*Ajuntament liberal (1809-1814, 1820-1823 i 1834-1868)*. L'Ajuntament liberal, el podem subdividir

7. Ildefons CERDÀ, *Teoría General de la Urbanización y aplicación de sus principios y doctrinas a la reforma y ensanche de Barcelona*, Madrid, Imprenta Española, 1867, 2 vol. [reed.: Madrid, IEF, 1968-1971], vol. II, pàg. 255-267.

entre períodes d'*avenç polític* (1820-1823, 1835-1837, 1841-1843, 1854-1856) i períodes d'*estancament polític* (1809-1814, 1834-1835, 1838-1840, 1844-1854 i 1856-1868).

La crisi de l'absolutisme, 1808-1833

Els ajuntaments afrancesats i absolutistes

El 13 de febrer de 1808 entraven les tropes franceses a Barcelona i el mes de juliol, després d'alguns aldarulls, la ciutat ja estava sota el seu control absolut. A partir d'aquest moment començaren a fugir de la ciutat les autoritats municipals, encapçalades pel regidor degà, el marquès de Vil·lel. La majoria dels regidors marxaren i la població de la ciutat s'anà reduint progressivament fins a un terç de l'habitual. Un any més tard, el 9 d'abril de 1809, els vuit regidors que restaven (els més modestos) foren convocats per jurar fidelitat a Josep Bonaparte. El degà interí, Miquel de Ramon, i sis regidors no acceptaren de fer-ho, i tan sols jurà Antoni de Ferrater. El 17 d'abril de 1809, les autoritats franceses desposseïen l'ajuntament absolutista i, els dies 27 i 30, en nomenaven un de nou, afrancesat, integrat per deu persones (professionals liberals, hisendats i nobles) i encapçalat per l'únic regidor que havia jurat, l'advocat, propietari i negociant Ferrater, que es convertí en el veritable alcalde de la ciutat. Aquest Ajuntament tingué unes funcions molt limitades i restà sota control de les autoritats franceses.⁸

L'1 de juny de 1811, es constituí un consell municipal afrancesat, presidit de nou per Antoni Ferrater i vicepresidit pel magistrat i hisendat Josep de Campà, que comptava amb quatre components més (nobles i hisendats). Finalment, el 13 de juliol de 1812, s'implantà un ajuntament de tipus francès, "*mairie*", d'acord amb la nova organització territorial de Catalunya (decret de 2 de febrer de 1812). El "*maire*" fou l'advocat i magistrat Melcior de Guàrdia i Ardèvol, que pertanyia a una de les famílies de ciutadans honrats i comerciants de Barcelona, i els altres membres foren: el noble Francesc Delàs; l'hisendat i negociant Erasme de Gònim, que hi renuncià i fou substituït pel també hisendat i negociant Josep Pujol i March; i els hisendats Josep de Campà i Josep Castanyer. Al voltant de la "*mairie*" es formà un consell municipal integrat per trenta persones importants de la ciutat, amb la missió d'aconsellar-la i orientar-la (antics regidors, comerciants francesos i delegats de les cases de comerç estrangeres, barcelonins afrancesats i, fins i tot, contraris als francesos). Finalment, el 8 de maig de 1814, les tropes franceses sortien de Barcelona, d'acord amb l'armistici signat el 19 d'abril.

Els ajuntaments afrancesats de Barcelona signifiquen un canvi important, tant des del punt de vista polític com social, respecte dels ajuntaments borbònics anteriors. La desafecció majoritària de la noblesa vers les autoritats franceses de la ciutat possibilità que entressin cares noves a l'Ajuntament. Políticament, els regidors absolutistes donaren pas als afrancesats, que es movien a cavall de l'abso-

8. Federico CAMP, *Contribución al estudio de la administración de Barcelona por los franceses (1808-1814)*, Barcelona, Escuela Profesional Salesiana, 1920; i Joan MERCADER RIBA, *Barcelona durante la ocupación francesa, 1809-1814*, Barcelona, CSIC, 1949, i *Catalunya i l'imperi napoleònic*, Barcelona, PAM, 1978.

lutisme i el liberalisme. Socialment, la representació de la noblesa restà reduïda a un 28% i, en canvi, augmentà el protagonisme dels burgesos i dels hisendats (44%), com ara Josep Pujol o Josep de Campà, i dels professionals liberals (28%), sobretot dels advocats, com ara Antoni de Ferrater, Melcior Guàrdia o Ramon Casanova.⁹

Després del parèntesi de la Guerra del Francès, Ferran VII restaurà l'absolutisme i, amb ell, l'ajuntament de 1808, però no retornà la jurisdicció als senyors i, per tant, a partir d'ara el rei restava com a únic dipositari de la jurisdicció del regne i nomenava els regidors des de la Reial Audiència. Els intents de restaurar la monarquia absoluta i el règim senyorial no fructificaren i, malgrat la repressió, no s'aturaren les activitats dels liberals, sobretot en una ciutat com era Barcelona.¹⁰

Un cop derrotat el sistema constitucional del Trienni Liberal, del qual parlem més endavant, el 6 de desembre de 1823 els francesos nomenaren un ajuntament provisional que funcionà fins al 30 de gener de 1824, quan es restaurà el consistori borbònic absolutista anterior, però amb una diferència substancial: els càrrecs d'elecció popular (diputats del comú i síndics personers) passaven a ser triats per la Reial Audiència a partir d'una terna presentada, «con el fin de que desaparezca para siempre la más remota idea de que la soberanía reside en otro que en mi real persona» (reial cèdula de 17 d'octubre de 1824). La repressió política i social i la crisi econòmica provocaren un malestar generalitzat que es canalitzà, d'una banda, pels ultres, que donaren lloc a l'aixecament dels Malcontents (1827-1828), i, de l'altra, pels liberals, que provocaren diversos pronunciaments.¹¹

L'ajuntament borbònic absolutista estava constituït per un alcalde corregidor, vint-i-quatre regidors, quatre diputats, un síndic personer i un síndic procurador. Els càrrecs electius de diputats del comú i de síndic personer havien permès l'entrada a l'Ajuntament barceloní de representants dels gremis i dels col·legis de la ciutat, amb trencament del domini aristocràtic. L'ajuntament de la primera restauració absolutista (1814-1820) donà entrada, encara que fos minsament, a sectors de les classes dominants no privilegiades: hisendats i comerciants (6%) i a professionals liberals (10%) i artesans (3,5%), bé que el 80,5% de les regidories es mantenien a mans de la noblesa i dels ennoblits (*Taula 2*). L'ajuntament absolutista de la segona restauració (1823-1833) continuà la diversificació assenyalada per la primera, donà entrada a un grup més ampli de les classes socials

9. Vegeu l'estudi d'Enric RIERA, *Els afrancesats a Catalunya*, Barcelona, Curial, 1994.

10. Vegeu Josep FONTANA, *La quiebra de la monarquía absoluta, 1814-1820*, Barcelona, Ariel, 1971.

11. Sobre els Malcontents, vegeu Jaume TORRAS, *La guerra de los Agraviados*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1967, i «Societat rural i moviments absolutistes. Nota sobre la guerra dels malcontents, 1827», *Recerques*, 1 (1970), pàg. 123-130; i Ramon ARNABAT, «Notes sobre l'aixecament dels Malcontents, (1827)», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, X (1999), pàg. 107-128. Sobre l'insurreccionalisme liberal, vegeu Irene CASTELLS, *La utopía insurreccional del liberalismo*, Barcelona, Crítica, 1989, i Irene CASTELLS i Anna M. GARCÍA ROVIRA, «Pronunciamientos, Juntas y Bullangas: ideología y práctica política en la Revolución liberal. El caso español y catalán», dins Diversos Autors, *El Jacobinisme*, Barcelona, UAB, 1989, pàg. 351-363. Per a la repressió, Joaquín DEL CASTILLO Y MAYONE, *La ciudadela inquisitorial de Barcelona o las víctimas inmoladas en las áreas del atroz despotismo del conde de España*, Barcelona, 1837.

Taula 2, L'ajuntament borbònic absolutista, 1808-1809, 1814-1820 i 1823-1833

	1716-1808	1808-1809	1814-1820	1823-1833
Nobles	98,0%	82,5%	80,5%	63,5%
Hisendats	–	7,0%	4,5%	9,0%
Propietaris	–	–	–	–
Comerciants	1,0%	3,5%	1,5%	4,0%
Fabricants	–	–	–	1,5%
Professionals	1,0%	7,0%	10,0%	13,5%
Artesans i Menestrals	–	–	3,5%	8,5%
Pagesos	–	–	–	–
Obrers	–	–	–	–
Militars	–	–	–	–

Font: elaboració pròpia i Josep M. TORRAS I RIBÉ, *Los mecanismos del poder...*

dominants no privilegiades (el 9% d'hisendats, el 13,5% de professionals liberals i el 5,5% de comerciants i fabricants, i fins i tot el 8,5% d'artesans i menestrals) i reduí el pes de la noblesa i els ennoblits fins al 63,5% (Taula 2). Amb tot, significava un canvi respecte de l'ajuntament borbònic entre 1716 i 1808, on el 98% dels regidors de la ciutat de Barcelona foren nobles i ennoblits, i fins i tot respecte del de 1808-1809, on el 82% dels regidors eren nobles.¹²

L'ajuntament borbònic absolutista era patrimonialista, format majoritàriament per regidors vitalicis o hereditaris. Així, Joan Antoni Fiveller i de Bru, comte de Darnius, duc d'Almenara Alta i marquès de Vil·lel, per exemple, és mantingué com a regidor degà de la ciutat els anys 1806-1808, 1814-1820 i 1824-1833. Un altre grup de regidors s'hi mantingué en funció del *juro de heredad*: els nobles Antoni M. d'Alòs, marquès de Llió, Josep M. de Ponsich, Francesc de Gayolà, Josep de Güell, Rafael de Duran, Ramon de Mena, Joaquim de Mata i l'hisendat Baltasar de España.

El Trienni Liberal, 1820-1823

L'aixecament de Riego, el gener de 1820, provocà la crisi de la monarquia absoluta i serví d'oportunitat política perquè es manifestés públicament l'heterogènia oposició a l'absolutisme aglutinada sota la bandera de la Constitució de 1812: sectors de les classes benestants i mitjanes, la menestralia i l'artesanat, el món

12. Per als ajuntaments borbònics barcelonins, vegeu Josep M. TORRAS I RIBÉ, *Els municipis catalans a l'Antic Règim (1845-1808)*, Barcelona, Curial, 1983, i *Los mecanismos del poder. Los ayuntamientos catalanes durante el siglo XVIII*, Barcelona, Crítica, 2003. Situació força diferent de la dels pobles del Pla, com pot comprovar-se a Enric COMES I PARER, *Batlles, regidors i procuradors síndics generals dels pobles del Pla de Barcelona sota la Nova Planta, 1718-1808*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2002 (*Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona*, 11). Vegeu, per tot plegat, Ramon GRAU (coord.), *El segle de l'absolutisme, 1714-1808*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2002 (*Barcelona Quaderns d'Història*, 7).

del treball i oficials de l'exèrcit. La proclamació de la Constitució a Barcelona el dia 10 de març de 1820 anà precedida d'una mobilització popular. Immediatament es constituí una Comissió Provisional i, després, una Junta Provisional Provincial, amb hisendats, professionals liberals i comerciants. Les classes benestants i les noves autoritats barcelonines vetllaren per la consolidació del nou sistema i, alhora, per la seva moderació. El règim constitucional s'anà consolidant amb l'elecció dels nous ajuntaments, les diputacions i les Corts, que, juntament amb el poder executiu representat pel govern i els caps polítics, constituïen la columna vertebral del nou sistema. D'altra banda, la Milícia Nacional Voluntària es convertí en la garantia armada del règim constitucional i, al seu costat, les Societats Patriòtiques contribuïren a la defensa del règim i a l'organització dels constitucionals més decidits.¹³

Barcelona fou la primera ciutat a organitzar la Milícia Nacional Voluntària, des del mateix moment de proclamar-se la Constitució, sota la direcció del coronel Josep Costa, i arribà a tenir sis batallons i uns 3.000 homes, un 16% dels veïns. A Barcelona, segons l'estudi de Francisco Dueñas, tant la composició social com la línia política variava força segons cada batalló, és a dir, la Milícia era socialment i política heterogènia. Així, els dos primers batallons, dirigits per Costa, estaven integrats per joves i força jornalers i foren els més exaltats; el tercer, format per caps de família, tingué un component més burgès, tot i que de línia exaltada; el quart, amb la mateixa composició que l'anterior, fou molt més moderat; el cinquè, integrat per exiliats i militars retirats, fou també exaltat, mentre que el sisè fou moderat.¹⁴

A Barcelona funcionaren també diverses societats i tertúlies patriòtiques que tenien com a objectius la defensa ideològica del règim constitucional i servir d'espai de sociabilitat dels constitucionals. Fou precisament la Sociedad Patriótica Barcinonense de Buenos Amigos la que, al final d'agost de 1820, encetà les reclamacions històriques per enderrocar la Ciutadella, al·legant que era «un signo ominoso de vasallaje para los catalanes, sin dar mayor seguridad a la población, impidiendo la comunicación directa con el puerto».¹⁵ També s'organitzaren diverses societats secretes dels maçons, dels comuners i dels carbonaris, i la de l'anell, amb força integrants cadascuna. No serà gens estrany de trobar dirigents del liberalisme exaltat barceloní a les files de les societats secretes, de les Tertúlies Patriòtiques i de la Milícia Voluntària, com ho mostren els casos de Joan Antoni Llinàs, comandant del primer i segon batalló de la Milícia, membre de la Tertúlia Patriòtica i de la societat secreta maçònica, i d'Antoni Gironella, comandant de la Milícia, membre de la Tertúlia Patriòtica i dirigent de la societat dels comuners, a més de diputat provincial. Ambdós representants del liberalisme exaltat a la ciutat comtal, junt amb el coronel Josep Costa. Tots dos tindran també una important actuació política durant els anys trenta i quaranta. La Milícia

13. Per a aquests anys, vegeu Alberto GIL NOVALES, *Las Sociedades Patrióticas*, Madrid, Akal, 1975; Jaume TORRAS, *Liberalismo y rebeldía campesina*, Barcelona, Ariel, 1976; i Ramon ARNABAT, *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*, Vic, Eumo, 2001, i *Visca la Pepa! Les reformes econòmiques del Trienni Liberal*, Barcelona, SCEH-IEC, 2002.

14. Francisco DUEÑAS, *La Milícia Nacional Local en Barcelona durante el Trienio Liberal (1820-1823)*, 2 vol., tesi doctoral inèdita, Bellaterra, UAB, 1997, vol. I, pàg. 175-286.

15. *Diario de Sesiones de Cortes*, 1820, t. II, pàg. 1.322, sessió 88, 30 de setembre.

Voluntària, les societats patriòtiques, les societats maçòniques i els cafès, com ara el Cafè Nou o el Cafè del Racó, oferien als constitucionals la possibilitat d'organitzar-se i socialitzar-se.

Fou durant el Trienni que Barcelona tingué el seu primer ajuntament constitucional, que implicava un canvi fonamental respecte al consistori de l'Antic Règim: deixava de ser patrimonial i esdevenia representatiu, és a dir, es formava un cos únic de regidors i alcaldes renovables i electius per sufragi indirecte, en el qual podien participar els caps de casa majors de 25 anys. Posteriorment, amb la *Instrucción para el gobierno económico-político de las provincias* (23 de febrer de 1823), la figura de l'alcalde se separava de la resta de regidors i l'Ajuntament restava constituït per cinc alcaldes, vint regidors i quatre síndics.¹⁶ Aquest sistema funcionà a Barcelona entre 1820 i 1823 i entre 1836 i 1843.

Amb l'Ajuntament constitucional es desenvolupà un doble procés: d'una banda, la durada dels càrrecs es reduí i, de l'altra, és reorganitzà l'estructura electoral (parròquies i districtes). A més, entre 1812 i 1850 la ciutat visqué enmig d'una constant modificació dels seus límits municipals.¹⁷ La nova organització territorial provocà canvis, no tan sols al municipi, sinó també a l'àmbit d'influència de Barcelona (1820, 1822, 1833 i 1834). Pel que fa a la divisió provincial, l'interès de la ciutat estava en abastar el màxim de territori litoral i prelitoral, en competència amb Tarragona i Girona, la qual cosa finalment aconseguí, afegint-hi una part important de la Catalunya central. L'Ajuntament de Barcelona restà integrat a la Diputació provincial de Catalunya, entre 1812-1814 i 1820-1822, i a la de Barcelona, a partir de 1822.¹⁸ Pel que fa a l'àmbit judicial, el poder de la ciutat es reduí ostensiblement, fins a restar limitat a la ciutat i els municipis veïns.

Les eleccions municipals es convertiren en un punt de conflicte i de debat polític de primer ordre. Els ciutadans s'agruparen en 'partits' que tenien els seus 'programes' i feien la seva 'campanya' per captar vots. Aquests partits, tot i que es configuraren durant el Trienni, tenien les seves arrels en els bàndols locals

16. Per als ajuntaments constitucionals, vegeu Adolfo POSADA, *Evolución legislativa del régimen local español en España*, Madrid, IEAL, 1982 [1910], pàg. 47-142; Concepción DE CASTRO, *La Revolución Liberal y los municipios españoles*, Madrid, Alianza, 1979, pàg. 57-236; Javier GARCÍA FERNÁNDEZ, *El origen del municipio constitucional: autonomía y centralización en Francia y España*, Madrid, IEAL, 1983, pàg. 29-88 i 231-441; Enric ARGULLOL, «Les reformes i els canvis polítics en el municipi dels segles XIX i XX», dins A. M. ADROER *et alii*, *El govern de les ciutats catalanes*, Barcelona, La Magrana, 1985, pàg. 117-130; Manuel ARRANZ, Ramon GRAU i Marina LÓPEZ, «Anàlisi històrica de l'Ajuntament de Barcelona (segles XVIII-XX)», dins *Documents de treball per a la carta municipal*, Barcelona, IHCB, 1987 (Quadern, 3), pàg. 1-164; Ramon GRAU i Marina LÓPEZ, «Ajuntament de Barcelona i estat liberal: els límits de l'empresa centralista espanyola», dins *Història urbana del Pla de Barcelona*, Barcelona, Institut Municipal d'Història de Barcelona, 1989, vol. 2, pàg. 493-513; TOSCAS, *L'estat i els poders...*, pàg. 165-213; i ARNABAT, «Élites...».
17. Francesc NADAL, «Definició política i delimitacions territorials dels municipis de l'aglomeració urbana de Barcelona dins l'estat espanyol, 1714-1975»; i Jesús BURGUEÑO, «El territori de Barcelona en la revolució liberal», dins J. ROCA (coord.), *El municipi de Barcelona i els combats pel govern de la ciutat*, Barcelona, Institut Municipal d'Història de Barcelona, 1997, pàg. 89-108 i 189-194.
18. Per a la Diputació de Barcelona, vegeu Borja DE RIQUER (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1987, vol. I; i Manuel RISQUES, *El govern civil de Barcelona al segle XIX*, Barcelona, PAM, 1995.

Taula 3. Grups socials representats en la política local barcelonina, 1820-1823

	Total de participants (1)	Electors parroquials (2)	Regidors
Nobles	5%	2%	7,5%
Hisendats	8%	10%	29,0%
Comerciants	17%	28%	14,5%
Fabricants	7%	14%	10,5%
Professionals	36%	32%	17,5%
Artesans i menestrals	9%	12%	15,5%
Militars	15%	2%	5,5%
Clergues	3%	0%	0,0%

(1) Persones elegides per a dur a terme diferents tasques municipals: electors parroquials, juntes de censura, jutges de fet, regidors... En total, s'han comptabilitzat 622 persones, de 398 de les quals coneixem dades sociològiques.

(2) Persones elegides com a electors parroquials i municipals: 356, de la meitat de les quals coneixem dades.

Font: Ramon ARNABAT, «El govern de la ciutat...».

anterior, encara que ara restaven recoberts del vernís polític, que passava a un primer pla. Tot plegat comportà una important mobilització política de la societat barcelonina (més de sis-centes persones). A partir de l'anàlisi del conjunt de persones que foren elegides per realitzar alguna funció política local i sobre les que tenim dades socioeconòmiques, podem comprovar com alguns col·lectius socials apareixen molt ben representats: 20% d'advocats, 17% de comerciants, 15% de militars, 9% d'artesans i menestrals, 9% d'altres professions liberals i 8% d'hisendats (vegeu la *taula 3*). Aquí, en el segon nivell de participació política local, els col·lectius socials estaven representats més equilibradament que no pas en el consistori de la ciutat. Si agafem les dades referides als electors parroquials, que eren els responsables d'elegir els batlles i els regidors, tornem a trobar els mateixos col·lectius: 32% d'advocats, 28% de comerciants, 14% de fabricants (única incorporació destacable), 12% d'artesans i menestrals i 10% d'hisendats. La representació política dels col·lectius populars intermedis (artesans i menestrals) va perdent protagonisme a mesura que ens enfilem en el poder: ajuntaments i, sobretot, diputacions provincials i diputats a Corts, on aquests col·lectius desapareixen i queda monopolitzada la representació pels hisendats, els comerciants, els fabricants i els advocats.¹⁹

Respecte als membres del consistori barceloní durant aquests quatre anys, podem assenyalar la importància de quatre col·lectius socioeconòmics que quasi monopolitzen les funcions representatives: els hisendats (29%), els professio-

19. Ramon ARNABAT, «El govern de la ciutat durant el Trienni Liberal i la seva comparació amb el govern local a Catalunya», dins ROCA (coord.), *El municipi...*, pàg. 111-122; Eliseu TOSCAS, «Elements de continuïtat política local a Barcelona del primer terç del segle XIX», *Afers*, 15 (1993), pàg. 163-174; i Eliseu TOSCAS i Ferran AYALA, «Aspectes del poder polític local a la Barcelona del Trienni, 1820-1823», *Gausac*, 7 (1995), pàg. 39-43.

nals liberals (17,5%), els artesans i els menestrals (15,5%) i els comerciants (14,5%). Aquests quatre col·lectius ocuparen més de les tres quartes parts dels càrrecs municipals (i més del 86%, si hi afegim els fabricants: 10,5%). En principi, és bastant lògic que aquests col·lectius fossin els més ben representats, ja que, a priori, foren els grups que més impulsaren i més es beneficiaren de les reformes liberals. Després trobem els nobles (7,5%) i els militars (5,5%). Cal destacar també els canvis que es produeixen durant el Trienni: d'una banda, la progressiva desaparició dels nobles i, de l'altra, l'augment de la representació dels militars. Els ajuntaments del Trienni estigueren presidits per tres moderats, el noble Narcís Sans de Rius (1820), l'hisendat Josep Marià Cabanes Escofet (1821) i el comerciant Ramon Maresch Coli (1822), i per un progressista, l'advocat Ramon M. Sala (1823). En qualsevol cas, sembla indiscutible que el control polític local estava en mans de les classes benestants barcelonines durant aquests anys i que aquest control s'accentuava a mesura que s'avançava en la jerarquia política: electors parroquials, regidors, electors de partit, diputats provincials i diputats a Corts.

Si comparem les dades del Trienni Liberal amb les dels períodes absolutistes anterior i posterior, hem d'assenyalar les importants diferències pel que fa a la composició socioeconòmica dels respectius ajuntaments (*Taules 2 i 3*). El gran pes que nobles i ciutadans honrats tenen en els consistoris absolutistes, fins a representar les tres quartes parts dels càrrecs municipals, disminueix considerablement durant el Trienni. En canvi, trobem altres col·lectius que quasi dupliquen la seva representació política en aquest període respecte dels absolutistes, com ara els hisendats, els artesans i els menestrals, els professionals liberals i els comerciants. Uns altres col·lectius que eren quasi inèdits durant l'absolutisme comencen a adquirir protagonisme, com ara els fabricants.

Si la comparació la realitzem a nivell personal, podem assenyalar que, del total de 80 individus que participen en els consistoris constitucionals, disset coincideixen amb els ajuntaments absolutistes anteriors i posteriors: vuit nobles, quatre hisendats, dos comerciants, dos professionals i un menestral. Però això no ha de fer-nos oblidar que hi hagué una renovació important del personal polític municipal, ja que més de les dues terceres parts dels regidors del Trienni no havien estat regidors amb la monarquia absoluta, ni ho serien posteriorment. En qualsevol cas, la continuïtat fou més accentuada entre 1814-1819 i 1820-1823 que no pas entre 1820-1823 i 1824-1830. És a dir, el Trienni significa una ruptura important, però no total, amb el poder polític municipal del període anterior i, en canvi, la Dècada Ominosa representa un trencament més brusc respecte del Trienni. Tot i els canvis, hi ha determinades famílies acomodades que, a nivell local, aconsegueixen mantenir el seu poder polític, ja sigui personalment o mitjançant xarxes de parentiu. És el que fan el marquès de Llió, l'hisendat ennoblit Josep M. de Cabanes o el noble Narcís Sans de Rius. D'altres, fins i tot jugaran a dues cartes polítiques, com ara el noble absolutista Josep M. de Ponsich, regidor perpetu de 1814 a 1820 i de 1823 a 1834, mentre que el seu nebot, l'hisendat ennoblit moderat Rafael M. de Duran, ho fou en diverses ocasions entre 1828 i 1868.

Bé que és difícil de parlar de grups homogenis quant a les posicions polítiques i ideològiques, ja que tots els grups socials eren representats al bàndol revolucionari i al bàndol contrarevolucionari, és cert també que uns determinats grups socials predominaven a l'un o a l'altre bàndol. A Barcelona, entre els dirigents

constitucionals (oficials de la Milícia, alcaldes i regidors, diputats), hi trobem hisendats, professionals liberals, fabricants, comerciants i artesans i menestrals, amb un pes molt superior a la seva importància demogràfica, amb l'excepció dels menestrals. Pel que fa a la base social (membres de les societats i tertúlies patriòtiques i milicians), els constitucionals obtenen el seu suport sobretot de l'artesanat i la menestralia, del funcionariat i els escriptors, dels petits comerciants, dels botiguers, dels petits propietaris i dels treballadors urbans. Podem concloure que els sectors socials més ben representats al bàndol constitucional foren els hisendats, els comerciants, els fabricants, els professionals liberals, els oficials de l'exèrcit i els artesans i menestrals. Aquest darrer fou l'únic sector popular que tragué el cap amb percentatges significatius, sobretot en la política municipal i en la Milícia Voluntària, és a dir, en els nivells de base del sistema polític. A mesura que s'elevava el nivell de representativitat (partit, província o Estat) o de responsabilitat (oficials i caps de la Milícia), anaven desapareixent aquests sectors més populars i, en canvi, s'incrementava la presència dels sectors més benestants.

A partir de 1821, es féu evident la divisió dins el liberalisme i s'iniciaren els enfrontaments entre moderats, per als quals la revolució era el punt d'arribada, i exaltats, segons els quals la revolució era el punt de partida. Els moderats, que controlaven el *Brusi* i ocupaven els comandaments militars i la prefectura política, defensaven el liberalisme i el govern representatiu, però refusaven la democràcia i apostaven per la transacció social entre les velles i les noves classes dominants entorn de la defensa de la propietat. En canvi, els exaltats, que controlaven el *Diario Constitucional de Barcelona*, *El Indicador Catalán*, *La Voz del Pueblo*, *l'Eco de la Ley* i, a partir de 1822, l'Ajuntament de la ciutat, defensaven una democratització del sistema polític i un trencament amb el passat com a únic mitjà per consolidar el sistema constitucional.

L'agitació política del Trienni, provocada pel doble enfrontament entre liberals i absolutistes, i entre moderats i exaltats, afavorí que esclatessin a la ciutat comtal diverses revoltes populars que podem qualificar de prebullangues, ja que en alguns aspectes avancen el que seran les bullangues dels anys trenta. Unes, com la mobilització popular del mes de març de 1820 per proclamar la Constitució, foren unitàries contra els absolutistes. D'altres enfrontaren exaltats i moderats, com ara les d'abril de 1821, de gener, febrer, abril i setembre de 1822 i d'octubre de 1823. La mobilització popular més important durant el Trienni fou, sens dubte, la que esclatà el 24 de febrer de 1822, coneguda com "l'afer Costa". El conflicte, motivat per l'interès dels moderats de prendre el control de la Milícia als exaltats, s'allargassà al llarg de tot l'any i la seva posterior repressió fou brutal contra els exaltats i el seu cap, el coronel, regidor i cap de la Milícia Josep Costa.

Mentrestant, a Catalunya s'anava teixint una xarxa contrarevolucionària que tenia a Barcelona alguns dels seus centres als convents de franciscans i de carmelites descalços. Els aixecaments reialistes de la primavera de 1822 es convertiren en una guerra civil a partir de l'estiu i fins que l'hivern de 1823 el general Espoz y Mina els foragità de Catalunya. Aquests fets convenceren les potències absolutistes europees i la direcció contrarevolucionària que l'única forma d'acabar amb el règim constitucional era mitjançant una intervenció estrangera. A mitjan abril de 1823 entrava l'exèrcit francès a Catalunya i fins al final de setembre no aconseguí de fer-se amb el domini de la major part del territori català i aï-

llar completament els pocs reductes liberals sotmetent-los a setge. A Barcelona, el setge durà quatre mesos (del 10 de juliol al 4 de novembre de 1823) i no fou fins al final d'octubre, quan el règim constitucional havia desaparegut de la resta del país, que la ciutat es rendí a les tropes franceses. Però l'absolutisme es mostrava cada cop més ineficax per afrontar els problemes que patia el país i la ciutat, i la petjada dels tres anys constitucionals havia fet que el nombre dels seus partidaris disminuís força i, en canvi, s'ampliés el de partidaris del constitucionalisme.

La revolució liberal, 1834-1840²⁰

L'estatutisme

Des de l'any 1832, el capità general Manuel Llauder exercia el seu càrrec com una mena de virrei a Catalunya, amb el doble objectiu d'aturar la contrarevolució i el radicalisme, mitjançant un seguit de petites reformes polítiques i militars. El país, però, ben aviat es veié immers en una guerra civil, la primera guerra carlina, que s'havia anat covant des de l'aixecament dels Malcontents. Es tractava d'una guerra força complexa, ja que per sota de la lluita dinàstica hi havia un enfrontament polític entre liberalisme i absolutisme. La guerra adquirí un matís social com a resultat de l'esfondrament de l'estructura social de l'Antic Règim i la formació de la nova societat capitalista. Aquest serà el teló de fons de la vida política barcelonina fins al 1840: per bé que la guerra no s'acostà físicament a la ciutat, sí que ho féu indirectament (lleves, impostos...), i molts dels fets polítics que s'hi desenvoluparen hi tingueren una relació directa.²¹

Finalment, la reina regent es veié obligada a canviar el ministeri i nomenar com a nou cap del govern Martínez de la Rosa, que fou l'encarregat de redactar l'Estatut Reial.²² Durant la seva vigència (1834-1835), l'Ajuntament barceloní estava integrat per un alcalde, nou regidors de "juro de heredad", quinze regidors,

20. Per aquest període és imprescindible la consulta dels treballs de Josep FONTANA, *La fi...*, pàg. 245-464, i *La revolució...*; Anna M. GARCÍA ROVIRA, «La revolta popular a l'estiu de 1835. Burgesia liberal i poble menut», *L'Avenç*, 87 (1985), pàg. 40-48, *La revolució liberal a Espanya i les classes populars*, Vic, Eumo, 1989, i «Liberalisme 'no respectable' i poble menut urbà: bullangues i revolució liberal (1832-1835)», *Recerques*, 22 (1989), pàg. 45-62; Manuel SANTIRSO, *Revolució liberal i guerra civil a Catalunya*, Lleida, Pagès, 1999, i «La Barcelona insular de la revolució liberal y la guerra civil, 1832-1837», dins J. ROCA (coord.), *El municipi...*, pàg. 135-147; Josep M. OLLÉ I ROMEU, *Les bullangues de Barcelona durant la primera guerra carlina (1835-1837)*, Tarragona, El Médol, 1993, 2 vol.; Josep M. OLLÉ I ROMEU (ed.), *Successos de Barcelona (1822-1835)*, Barcelona, Curial, 1981; Antoni MOLINER, *Revolución burguesa y movimiento juntero en España*, Lleida, Milenio, 1997; i Jordi MALUQUER, *El socialismo en España, 1833-1868*, Barcelona, Critica, 1977.
21. Pere ANGUERA, *Déu, Rei i Fam. El primer carlisme a Catalunya*, Barcelona, PAM, 1995; Josep MUNDET, *La Primera Guerra Carlista a Catalunya*, Barcelona, PAM, 1990; i SANTIRSO, *La Revolución...*
22. J. Tomás VILARROYA, *El sistema político del Estatuto Real, 1834-1836*, Madrid, Instituto de Estudios Políticos, 1968; i Isabel BURDIEL, *La política de los notables, 1834-1836*, Valencia, IVEI, 1987.

quatre diputats i dos síndics. Les eleccions municipals celebrades el mes de juny de 1834 mitjançant un sufragi censatari molt restringit, que només permetia la participació de l'1% de la població, donaren un consistori amb molta representació de la noblesa i dels hisendats, és a dir, les classes benestants velles i noves. Aquest ajuntament era una barreja d'absolutistes, com ara el noble Josep M. de Ponsich, d'homes de transició de l'absolutisme, com ara el noble Maties Casanovas, els marquesos de Llió, d'Alòs, de Santa Coloma o de Duran, i nous liberals, com ara els fabricants Tomàs Illa i Pere Marimon, amb la inclusió d'homes de la Junta de Comerç, com ara Miquel Elias i Ramon Roig, i dels gremis, com ara Josep Lapeira i Pau Soler. En els ajuntaments dels anys 1834-1835, tot i que hi continuava havent una forta presència de la noblesa (38,5%), es produí una diversificació social dels regidors, bé que majoritàriament continuaven pertanyent a les classes benestants de la ciutat: un 16% eren hisendats i propietaris; un 16%, comerciants; un altre 6,5%, fabricants; i un 3,5%, militars. Restava el grup social mitjà, representat pel 10% d'artesans i menestrals i el 6,5% de professionals liberals (*Taula 4*).

Les bullangues, 1835-1837

Durant aquests anys s'anaren conformant tres línies polítiques a la ciutat, redefinicions, en part, de les del Trienni liberal: la barreja d'absolutistes i liberals moderats, els constitucionals o radicals –progressistes partidaris de la Constitució de 1812– i els apostòlics o absolutistes aglutinats a l'entorn del carlisme. Com assenyalava Antoni de Bofarull, aquests anys marquen l'inici de la divisió del liberalisme

Taula 4. Ajuntaments i juntes, 1834-1840

	estatutistes 1834-1835	Ajuntaments moderats 1835-1840	progressistes 1835-1840	Juntes 1835 i 1840
Nobles	38,5%	6,0%	2,0%	9,0%
Hisendats	16,0%	19,0%	9,5%	15,0%
Propietaris	3,5%	4,5%	4,5%	5,0%
Comerciants	16,0%	20,0%	19,0%	18,0%
Fabricants	6,5%	6,0%	11,0%	15,0%
Professionals	6,5%	29,5%	32,5%	18,0%
Artesans i Menestrals	9,5%	15,0%	21,5%	8,0%
Pagesos	–	–	–	–
Obrers	–	–	–	–
Militars	3,5%	–	–	12,0%

Ajuntaments moderats: 1835b, 1836, 1837b, 1838, 1839 i 1839b

Ajuntaments progressistes: 1836b, 1837, 1839c i 1840

Ajuntaments moderats/progressistes: 1837c

Juntes: 1835a, 1835b, 1835c, 1835d i 1840

en dues branques, «una a mantenir lo conseguido y a esperar, y otra a avanzar rápidamente en sentido político».²³ El grup moderat el configuraven nobles, com ara Albert Baldrich, Epifani Fortuny, Bonaventura Sans, Rafael M. de Duran, el marquès de Llió o el comte de Santa Coloma; homes de lletres, com ara Fèlix Torres Amat o Jaume Balmes; hisendats, com ara Marià Vehils, Josep M. de Cabanes, Joan Agell o Josep Manso; fabricants, com ara Tomàs Illa; i comerciants, com ara Cristòfol Roig o Miquel Elías. Aquest grup estava encapçalat ideològicament per Ignasi Santpons, catedràtic de Dret i secretari de l'Ajuntament de Barcelona, vinculat a la Junta de Comerç i col·laborador durant el Trienni amb Aribau, Muns i Serinyà i Ferrer i Subirana i pare espiritual i ideològic de Ramon Martí d'Eixalà, Joan Illas i Vidal, Francesc Permanyer i Manuel Duran i Bas. Acostumaven a reunir-se a la Llotja i a l'exconvent dels franciscans i disposaven dels periòdics *El Guardia Nacional* i *El Vapor*. Els moderats aniran guanyant suports entre les classes benestants barcelonines, sobretot entre els hisendats i els propietaris, els comerciants i alguns sectors dels professionals liberals i dels fabricants.

Dins les files progressistes, començava a diferenciar-se un progressisme burgès, mendizabalista –integrat per fabricants, com ara Joan Vilaragut i Manuel Torrents; comerciants, com ara Pau Torrens, Guillem Oliver, Antoni de Gironella i Marià Borrell; i professionals liberals, com ara Josep Roviralta i Jacint Fèlix Domènch– i un progressisme radical –integrat bàsicament per professionals liberals propietaris, com ara Francesc Raüll, Ramon Xaudaró, Rafael Degollada, Pau Palachs, Ramon Ferrer i Garcès, Francesc Soler, Josep Baiges, Agustí Aymar, Pere Felip Monlau, Pere Mata, Josep Oriol Ronquillo, Magí Pers i Tomàs Bertran Soler. A mig camí d'uns i altres, gent com ara l'hisendat Joan A. Llinàs. Els progressistes disposaven dels periòdics *El Constitucional* i *El Catalán* i obtenien suports entre els comerciants, els fabricants, els propietaris urbans, els professionals liberals i els menestrals i els botiguers.

Els anys 1835-1837 són els anys de les bullangues, de les revoltes populars que posen de manifest el descontentament de les classes mitjanes i populars de la ciutat envers les autoritats moderades, incapaces d'avançar cap al liberalisme i de fer front a la guerra civil, que comporta un doble cost, econòmic i humà, per a les classes populars. Les dues primeres bullangues esclataren l'estiu de 1835.²⁴ La de juliol fou espectacular i unitària, però limitada a la crema de tretze convents. Les autoritats intentaren de canalitzar el moviment formant diverses juntes, fins que el dia 31 es formà una Junta de Corporacions i Classes presidida pel marquès de Llió i integrada per tres individus de l'Ajuntament, tres hisendats de la Junta de Comerç, tres de la Comissió de Fàbriques i tres prohoms dels gremis,

23. Antoni DE BOFARULL I BROCA, *Historia de la guerra civil de los siete años (1833-1840)*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1999, vol. I, pàg. 93. Vegeu: Carlos MARICHAL, *La revolución liberal y los primeros partidos políticos en España (1834-1844)*, Madrid, Cátedra, 1980; Wladimiro ADAME DE HEU, *Sobre los orígenes del liberalismo histórico consolidado en España, 1835-1840*, Sevilla, Universidad de Sevilla, 1997; i Maria C. ROMEO, «Lenguaje y política en el nuevo liberalismo: moderados y progresistas, 1834-1845», *Ayer*, 29 (1998), pàg. 48-69.
24. Vegeu els textos de Joaquín DEL CASTILLO Y MAYONE, *Las bullangas de Barcelona o sacudimiento de un pueblo oprimido por el despotismo ilustrado*, Barcelona, Imprenta de A. Gaspar y Cía, 1837 [ed. facsímil: Vic, Eumo, 1994]; i Manuel SANTIRSO, «De repente, el verano de 1835», *Historia Social*, 34 (1999), pàg. 3-26.

tots ells moderats. Els intents de controlar i dirigir el moviment eren constants i encetaven la pugna entre moderats i progressistes.

La bullanga del començament d'agost fou diferent, ja que els moderats se'n mantingueren al marge i fou impulsada pels progressistes i els radicals. La bullanga acabà amb l'assassinat del general Bassa i amb l'incendi de la fàbrica Bonaplata, però passaren altres coses menys conegudes, però tant o més importants pels que hi participaven, i que poden donar-nos una imatge més completa dels objectius dels revoltats:

Destrozaron la bandera de los antiguos voluntarios realistas [...]. Ataron por el cuello con una maroma la estatua de bronce de Fernando VII erigida en medio de la plaza, la derribaron, y pusieron en su lugar un retrato de Isabel II. Seguidamente invadieron las oficinas de los comisarios de policía y quemaron sus papeles [...]. También pegaron fuego a los del tribunal de rentas, los de la procura del monasterio de Montserrat y las barcas del gremio de mareantes; y en las puertas de la ciudad derribaron las colectas de los derechos y las casillas del resguardo.²⁵

Mentrestant, les dones cridaven «Visca Cristina i vinga farina!» i s'assaltava el convent de Sant Sebastià, on es guardaven reserves de gra i farina. Objectius polítics i socials es barrejaren en aquesta bullanga, en la qual, a més, els radicals aprofitaren l'ocasió per reclamar la Constitució de 1812.

Des del mateix dia 5 s'havien elegit cinc comissionats pel poble (el magistrat Serafi Chavier, els advocats Marià Vidal i Esteve i Ramon Xaudaró, l'administrador de correus Joan d'Abascal i l'hisendat Joan Antoni Llinàs, tots ells progressistes radicals) que s'integraren dins la Junta d'Autoritats que s'havia constituït amb vint-i-nou membres, formada per regidors liberals moderats (60%), progressistes (30%) i radicals (10%) pertanyents a les classes benestants de la ciutat: nobles (25%), militars (21%), professionals liberals (17%), hisendats (12%) i comerciants (10%). Aquesta Junta era presidida per Pere M. de Pastors i Josep Melcior Prat. El caire moderat de les demandes de la Junta no acontentà gens el poble, i el 10 d'agost es nomenà una Junta Auxiliar Consultiva de tretze membres per acabar amb el 'parasitisme' de l'anterior. La Junta Auxiliar, presidida per Antoni de Gironella, restà constituïda per una majoria de moderats (66%) i progressistes (33%), i en restaren exclosos els radicals. A nivell social, desaparegueren els nobles i els militars, i la Junta passà a estar dominada per comerciants (33%), hisendats (25%), professionals liberals (17%) i fabricants (8%). El 9 de setembre, la Junta Auxiliar Consultiva es transformava en Junta Superior Governativa del Principat de Catalunya, amb la inclusió dels caps polític i militar

25. Andreu A. PI Y ARIMON, *Barcelona Antigua y Moderna*, Barcelona, Tomàs Gorchs, 1854, vol. II, pàg. 926. Vegeu també OLLÉ, *Successos...*, pàg. 171; i Alfonso PAR, «Contribució a l'epistolari de Pau Piferrer i Fàbregas», *Butlletí de l'Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona*, XVI (1936), pàg. 145-244. Pel que fa a l'incendi de les fàbriques, tot sembla indicar que fou esperonada per obrers del Pla que veien perdre la seva feina a domicili per la instal·lació de màquines de vapor a les fàbriques de la ciutat; cal assenyalar, però, que no eren pas les primeres accions d'aquest tipus que es produïen a Catalunya, ja que durant el Trienni Liberal també n'hi hagué, per bé que sense tanta transcendència.

i de representants dels partits judicials, alhora que incrementava el nombre de moderats, que assolien la majoria (53%), enfront dels progressistes (42%) i radicals (5%). La nova Junta de vint-i-quatre membres restà formada per comerciants (25%), professionals liberals (25%), fabricants (20%), hisendats (20%) i militars (10%).

El reial decret de 23 de juliol de 1835 establia el sufragi censatari directe en les eleccions municipals i, a més, es distingia la figura de l'alcalde i es creaven les tinences d'Alcaldia, de manera que l'Ajuntament barceloní quedava format per un alcalde, cinc tinents d'alcalde, vint-i-quatre regidors i cinc síndics. El 4 de setembre se celebraren eleccions municipals, però la participació fou tan baixa que el cap polític nomenà a dit un nou ajuntament presidit per l'hisendat Josep Marià de Cabanes i que tenia com a home fort el també hisendat Marià Vehils. En aquest ajuntament, els moderats hi tenien una majoria absoluta (86%), tot que també hi eren presents alguns progressistes (10%) i algun radical (4%). Pel que fa a la composició social, un 26% eren comerciants, un 26% hisendats, un 16% comerciants, un 16% artesans i menestrals i un 6% fabricants.

Les revoltes generalitzades arreu de les ciutats de l'Estat portaren Mendizábal al govern del país el mes de setembre. Al final d'octubre, tot i estar malalt, Francisco Espoz y Mina tornava a Catalunya com a capità general. Mina s'encarregà d'organitzar la Guàrdia Nacional, nom que oficialment substituïa el de la Milícia Nacional, bé que a nivell popular es mantingué la vella denominació. La Milícia, integrada pels veïns propietaris d'entre 20 i 45 anys i convertida en el baluard de la revolució liberal, anà moderant les seves actituds d'acord amb l'evolució de la burgesia, amb l'excepció del batalló més popular, el de la "brusa", reclutat en el moment de màxima radicalitat revolucionària i que defensà els postulats més democràtics. L'any 1835, segons Josep M. Ollé, la Milícia barcelonina comptava amb uns 12.000 homes i estava políticament dividida entre els batallons exaltats, progressistes i moderats.²⁶ A més, es formaren cossos francs per a combatre els carlins i integrats, sobretot, per joves jornalers que s'enrolaven a canvi d'un sou de cinc rals diaris. La guerra contra els carlins, doncs, fou protagonitzada per l'exèrcit i pels «voluntarios de Isabel II», després anomenats «voluntarios móviles de la Guardia Nacional»; és a dir, per soldats i jornalers, pels fills de les classes populars, mentre que els integrants de la Milícia restaven a la ciutat. Tal com assenyala Manuel Santirso, les autoritats liberals preferiren armar els jornalers que les classes mitjanes, perquè els primers no tenien encara un projecte polític definit.²⁷

Al començament de 1836 es produí la tercera bullanga, que acabà amb la matança dels carlins presoners a la Ciutadella i amb l'intent de proclamació de la Constitució de 1812. La repressió posterior fou molt dura i anà en una doble direcció: posar fora de joc els caps més radicals (empresonaments i deportacions) i esporgar la Milícia. Entre els dinou deportats a Canàries i a Cuba per aquesta bullanga, trobem sis artesans i menestrals, quatre militars i sis caps de la Milícia Nacional. Al final de l'esporgada, la Milícia restà amb uns sis mil homes, la meitat dels que tenia abans. L'ajuntament moderat, la Junta de Comerç, la Comissió

26. OLLÉ I ROMEU, *Les bullangues...*, vol. I, pàg. 173-178.

27. Manuel SANTIRSO, «Voluntarios realistas, voluntarios de Isabel II y Milicia Nacional, o en la guerra también hay clases (Cataluña, 1832-1837)», *Historia Social*, 23 (1995), pàg. 21-40.

de Fàbriques i la Comissió dels Col·legis i Gremis s'inclinaren obertament per la moderació.

Malgrat tot, al començament d'agost esclatà una nova bullanga a favor de la Constitució de 1812 que finalment aconseguí el seu objectiu, amb la proclamació de la *Pepa* a Madrid i a Barcelona. A nivell municipal, el real decret de 15 d'octubre de 1836 restaurava la Instrucció de 23 de febrer de 1823. El 16 d'octubre se celebraren eleccions municipals mitjançant el sufragi universal masculí indirecte. El nou ajuntament estava presidit per l'home més representatiu del progressisme barceloní, el comerciant Marià Borrell, i estava integrat per tres quartes parts de regidors progressistes. A nivell social, un 30% eren professionals liberals, un 20% comerciants, un 20% artesans i menestrals, un 15% fabricants, un 12% hisendats i un noble.

Els moderats desplegaron una agressiva campanya al carrer per tal de guanyar-se el suport de les classes populars o, si més no, per aconseguir enemistar-les amb el nou ajuntament i el seu alcalde i cap dels progressistes, Marià Borrell. Els progressistes intentaren avançar-se als seus enemics polítics i també mobilitzaren el poble, i és que, a Barcelona –a diferència del que podia passar en altres llocs– qualsevol classe de política passava per la mobilització de les classes populars. L'ofensiva moderada afectà també la premsa, ja que per mobilitzar les masses calia també el control dels mitjans de comunicació, de manera que els moderats es feren amb el control d'*El Vapor*, primer, i d'*El Guardia Nacional*, després.²⁸

En resum, a la tardor de 1836 la situació política es capgirava a Barcelona, ja que els progressistes accedien per primera vegada al domini de l'Ajuntament de la ciutat, acompanyat del control de la Diputació provincial i de la representació de diputats a Corts, mentre que els moderats, gràcies a l'esporgada realitzada prèviament, continuaven controlant la Milícia i, a més, comptaven amb el suport del govern central i de la Junta de Comerç i la Comissió de Fàbriques. Les tres eleccions que s'havien celebrat durant la tardor mitjançant el sufragi universal masculí havien donat la majoria als progressistes, d'aquí que sembli estrany la seva renúncia al sufragi universal i el seu suport al sufragi censatari ampli.

Al final de 1836 morí Espoz y Mina, i els moderats intentaren de constituir un poder local alternatiu a l'ajuntament progressista, amb el suport de la Junta de Comerç i les autoritats militars i polítiques, formant una Junta General del Comerç i Fàbriques. Després s'hi afegiren els col·legis i els gremis i es constituí una Junta de Corporacions i Classes, com a contrapoder a l'Ajuntament. Però una nova bullanga esclatà a mitjan mes de gener de 1837, per oposar-se a la llei extraordinària contra les conspiracions, i ben aviat adquirí un caire popular, democràtic i antimoderat. El comandant militar Parreño, amb la col·laboració de la Junta de Corporacions de Classe i d'una part dels caps de la Milícia, aconseguí aturar-la i inicià la repressió, que, com sempre, començà amb el desarmament del batalló més radical de la Milícia, el de la "brusa", seguí amb l'empresonament dels dirigents radicals, i acabà amb el tancament de l'únic periòdic que els

28. Per a la premsa d'aquests anys, vegeu Albert GHANIME, «Aproximació als periòdics i als periodistes de la Barcelona de 1820 a 1839», *Cercles d'història cultural*, 5 (2002), pàg. 52-78. Per als seus antecedents, Jaume GUILLAMET, *Els orígens de la premsa a Catalunya. Catàleg de periòdics antics (1641-1833)*, Barcelona, Ajuntament, 2003.

era contrari, el *Sancho Gobernador*. Tot plegat provocà la dimissió de l'ajuntament progressista, que fou substituït pel moderat de l'any anterior, presidit per Josep M. de Cabanes i que actuà sota les directrius de la Junta de Corporacions i Classes. Aquesta Junta, veritable sindicat dels interessos de les classes dominants barcelonines, reclamava encara més repressió. Tot plegat afavorí el nomenament del baró de Meer com a nou capità general. Quan fallaven les institucions locals, els moderats acostumaven a recórrer a les institucions supralocals, especialment al cap polític i al capità general, sobretot a aquest darrer. De fet, el recurs als militars per tirar endavant la revolució liberal fou una constant, de manera que els capitans generals adquiriren un paper destacat a Catalunya durant aquests anys, en uns pocs casos per impulsar i en molts d'altres per frenar el procés revolucionari, i sempre per mantenir al marge les classes populars i les forces de la reacció.²⁹

El 4 de maig de 1837 es produí una nova revolta popular per protestar contra la presència prop de la ciutat d'una columna carlina. Era la darrera bullanga d'aquest cicle i estava dirigida per oficials depurats de les files de la Milícia. El motiu del conflicte era el malestar provocat pels fets del 13 de gener i pel fet que, després que el govern donés la raó als revoltats i es manés de revocar l'ajuntament i reorganitzar la Milícia, el baró de Meer no hagués seguit les ordres donades. Tot sembla indicar que els moderats forçaren la situació per provocar la revolta popular i procedir a la posterior repressió.

Aquesta repressió tornà a ser molt dura: es desarmaren tres companyies més de la Milícia, diversos dirigents progressistes i radicals foren empresonats i deportats, i Ramon Xaudaró, falsament acusat de ser el màxim dirigent de la revolta, fou empresonat i executat, això sí, amb la torna del carlí Joan Vila. La Diputació de Barcelona, controlada pels progressistes, seria l'única que posaria traves a la reacció moderada, comandada per la Junta de Classes i executada pel baró de Meer. El resultat de l'ofensiva moderada fou que, al final de 1837, tornaven a controlar plenament el poder polític local a Barcelona. Marià Vehils, que substituï Cabanes com a alcalde i posteriorment seria assassinat, organitzà una policia barcelonina per protegir l'ordre i la propietat i, alhora, vigilar els revolucionaris i realitzar una nova depuració de la Milícia.

Els protagonistes de les bullanges foren diversos (gent d'ofici, milicians, mares de família, vells, jornalers, etc.), igual que els seus objectius (acabar amb el règim absolutista i estatutista, acabar amb la repressió, lluitar contra els drets de portes, protestar per la misèria en què vivien, etc.). Segons la nostra anàlisi, una cosa era que les revoltes fossin iniciades pels dirigents polítics de la burgesia o de les classes mitjanes, sobretot progressistes i radicals, i una altra que les classes populars que li donaren suport ho fessin simplement de forma mercenària, sense objectius propis. Pensem que, si aquests dirigents polítics aconseguiren

29. Manuel SANTIRSO, «Los militares en la revolución liberal española: el caso de los capitanes generales de Cataluña (1832-1839)», *Trienio*, 27 (1996), pàg. 83-134; Manuel BALLBÉ, *Orden público y militarismo en la España constitucional (1812-1883)*, Madrid, Alianza, 1983; i RISQUES, *El govern...*, pàg. 261-597. Ja ho havia assenyalat Jaume VICENS VIVES, *Industrials i polítics*, Barcelona, Vicens Vives, 1961, pàg. 165: «No s'ha fet mai el càlcul de la duració de l'estat de prevenció o de guerra a Catalunya; però crec no errar-me gaire en afirmar que dels vuitanta-sis anys que s'escolen entre 1814 i 1900 més de seixanta foren d'excepció».

mobilitzar alguns sectors de les classes populars, fou perquè també saberen interpretar les seves aspiracions i fou precisament en el moment que aquests sectors començaven a superar els limitats objectius dels instigadors de les bullangues quan es decidiren a canalitzar-les mitjançant la constitució de juntes. Unes juntes que, tal com podem comprovar a la *taula 4*, eren formades bàsicament per hisendats i propietaris (20%), comerciants (18%), fabricants (15%) i professionals (18%), als quals s'afegiren nobles (9%) i militars (12%). La presència popular es limitava al 8% d'artesans i menestrals. De fet, és una composició social força semblant a la dels ajuntaments d'aquests anys.

El cicle de les bullangues es tancava amb la derrota dels progressistes i radicals i de les classes populars, i amb una profunda divisió dins les files liberals entre progressistes i moderats. Les bullangues, però, al mateix temps que havien espantat les classes benestants i els moderats, havien fet obrir els ulls a un sector d'aquests sobre la necessitat d'integrar socialment els sectors més desvalguts per tal d'evitar-ne de noves. Tot i mantenint-los marginats de la política, tal com es deia des d'*El Vapor* sota el lema «todo para el pueblo, mas nada por el pueblo»: «todas las órdenes, las disposiciones, los reglamentos y decretos del Gobierno, deben dirigirse a hacer la felicidad del pueblo, pero este, a lo menos por ahora, no ha de tomar parte alguna en la acción gubernativa».³⁰

S'havia acabat el temps de les bullangues, la burgesia ja havia aconseguit el seu objectiu i no volia sentir a parlar de res més que no fos assegurar l'ordre i les propietats. Donava per tancada la revolució liberal i s'esmerçava per moderar-la i frenar el moviment popular, de manera que les demandes democràtiques restaven fora dels seus interessos. Ho manifestava de forma clara *El Vapor*, convertit en portaveu d'aquests burgesos: «Mas después de vencer la fuerza opresiva y tiránica del espíritu antiguo, hemos de pensar en conservar, lo decimos con el convencimiento más profundo, todo lo verdadero, lo bueno y compatible con los nuevos intereses».³¹ Aquells revolucionaris del Trienni, aquells "bullanguers" del 1835, s'adonaven que l'ordre era la millor companyia per als seus negocis i per garantir el seu poder. L'incendi de la fàbrica Bonaplata, les demandes dels treballadors, la radicalització de les classes populars, les demandes de democràcia, les primeres organitzacions obreres..., tot plegat els posà en alerta davant dels 'perills' de la participació del poble en la política, de la democràcia. Per contra, els joves radicals com ara Pere Mata mostraven el seu desengany vers els moderats:

Quería la juventud entusiasta y decidida que se diese un grito más, y se levantase una bandera que fijase el partido progresista. Más los hombres viejos que se habían apoderado de la revolución, diéronla en decir que no era todavía oportuno levantar esa bandera.³²

30. *El Vapor*, 23 de maig de 1837. Vegeu també *El Guardia Nacional*, 8 de maig de 1837.

31. *El Vapor*, 28 de desembre de 1836.

32. Pere MATA, *El poeta y el banquero. Escenas contemporáneas de la revolución española*, Barcelona, Imprenta del Constitucional, 1842, vol. I, pàg. 142 [trad. al català: Curial, Barcelona, 1986].

La moderació de la revolució, 1837-1840

La burgesia barcelonina trobà en el nou capità general, el baró de Meer, un bon aliat, fins al punt que aquest decidí de concentrar l'exèrcit a Barcelona per evitar noves bullangues, en lloc de dedicar-lo a perseguir els carlins;³³ tot i que el veritable perill per al sistema era la revifalla que estava fent el carlisme a Catalunya i l'apropament de les seves tropes a la ciutat. Per fer-hi front es decidí de convocar eleccions municipals a mitjan mes de juny de 1837, en les quals sortí elegit un consistori encapçalat pel progressista Guillem Oliver en una mena de pacte entre moderats i progressistes, d'«unión cordial». Professionals liberals (35,5%), comerciants (26,5%) i hisendats (17,5%) monopolitzaven les regidories. L'Ajuntament intentà reorganitzar la Milícia i recuperar alguns dels homes esporgats. El mes d'agost començava a publicar-se *El Constitucional*, un periòdic afí als progressistes que trencava el monopoli moderat a la premsa barcelonina.

Ara, una cosa era la classe de política, que era el que els diferenciava dels moderats, i una altra de ben diferent la política de classe, que els unia als moderats. Això és el que permeté d'elaborar una Constitució de consens, la de 1837, i la llei electoral progressista de 12 de juny de 1837, que ja deixava ben clara la seva opció pel sufragi censatari, això sí, ampli. Les diferències estaven en el grau. Així, mentre que els moderats eren partidaris de restringir el cens electoral, i encara més la llista d'elegibles, i del nomenament directe de l'alcalde per la reina, els progressistes volien una base electoral més àmplia. Tot i això, les eleccions municipals es continuaren fent mitjançant sufragi universal indirecte masculí fins al 1845, gràcies a la lluita dels radicals i dels demòcrates.

Tot i la moderació de l'ajuntament progressista, el baró de Meer reuní la flor i la nata de les classes benestants barcelonines a la Llotja a mitjan mes d'octubre de 1837 per tal de dissenyar una estratègia que acabés definitivament amb les bullangues i els radicals i, de passada, tragués els progressistes de l'Ajuntament. La victòria moderada a les eleccions generals facilità la tasca repressora del baró de Meer, que establí l'estat de setge i empresonà setanta persones i els caps dels radicals, dissolgué l'ajuntament i la Milícia i deportà a les Canàries i a l'illa de Pinos (Cuba) un bon nombre de regidors progressistes i set caps dels milicians. Per acabar-ho d'adobar, el baró de Meer féu tancar *El Constitucional* i suspengué la Diputació provincial, els dos suports que restaven als progressistes. Les eleccions posteriors per a diputats provincials donaren la victòria als moderats, de manera que aquests s'imposaven arreu de les institucions. Socialment, els ajuntaments moderats de 1838-1839, encapçalats per l'escrivà Marià Barallat i l'hisendat Francesc Coll, no es diferenciaven gaire del progressista de 1837, ja que hi continuaven predominant els professionals liberals, els comerciants i els hisendats, tot i que aquests dos darrers grups perdien pes (devallaven del 62% al 48%).

Les renovacions per meitats de l'Ajuntament l'any 1839 permeteren als progressistes de recuperar l'ajuntament presidit per l'advocat i propietari Jacint Fèlix Domènech, la qual cosa possibilità que entressin al consistori un considera-

33. Vegeu Josep M. OLLÉ I ROMEU, *Fonaments de la ideologia liberal-conservadora. La dictadura del baró de Meer (1837-1839)*, Barcelona, Dalmau, 1996.

ble nombre de regidors procedents de les classes mitjanes, en què destacà de nou el protagonisme dels professionals liberals (34%) i una important presència d'artesans i menestrals (25,5%), així com la reducció del pes d'hisendats i comerciants (passaren del 48% al 23%). La victòria progressista, a més, anà acompanyada de la dimissió del baró de Meer.

Els ajuntaments liberals d'aquests anys (1834-1840) acolliren un ventall molt més ampli de sectors socials (comerciants, fabricants, professionals liberals, artesans i menestrals, propietaris...) que no pas els absolutistes monopolitzats per la noblesa i els ciutadans honrats. Hi ha, però, algunes diferències entre els ajuntaments moderats i els ajuntaments progressistes, tal com podem comprovar a la *taula 4*. De nobles i hisendats en trobem molts més als ajuntaments moderats (25%) que no pas als progressistes (11%); en canvi, d'artesans i menestrals i fabricants en trobem un percentatge més alt a les files progressistes (32%) que a les moderades (21%). De propietaris, comerciants i professionals liberals en trobem en percentatges semblants als dos ajuntaments (54-57%). Socialment, els ajuntaments moderats s'assemblen als estatutistes, excepte en dues qüestions: la reducció del percentatge de nobles (del 39 al 6%) i l'augment de la representació dels professionals (del 6,5% al 29,5%).

Si durant els anys de la transició (1833-1834) s'havia iniciat la formació dels partits polítics liberals, en els anys de les bullangues (1835-1837) i els posteriors (1838-1840) es consolidaren i s'organitzaren. Cal insistir, però, que progressistes i moderats eren candidatures electorals, no pas partits tal com els entenem avui, organitzats de forma permanent. De fet, els progressistes es diferenciaven aquests anys dels moderats bàsicament en dos aspectes: pensaven que calia millorar la situació dels treballadors per garantir la propietat i que calia integrar les classes mitjanes en el projecte polític. Els progressistes aspiraven a situar-se en el centre polític, entre el «despotismo de uno» (els moderats) i el «despotismo de muchos» (els radicals i els demòcrates).³⁴ A partir de 1837, però, els progressistes es desfan dels seus homes més radicals i convergeixen gradualment amb els moderats, convertint-se en l'altra cara (classes de política) de la mateixa moneda (política de classes).

El trienni progressista, 1841-1843

Durant aquests tres anys es produïren a Barcelona les mobilitzacions populars més importants de la primera meitat del segle XIX, i la vida política es radicalitzà. El partit progressista era més a l'esquerra que a la resta de l'Estat, i els demòcrates i els republicans hi tenien una forta implantació i el suport d'obriers i de menestrals i artesans. Les mobilitzacions populars de 1841-1843 es distingeixen de les de 1835-1837 perquè el "poble menut" sobrepassa clarament els dirigents polítics, tot aprofitant la divisió dins les files liberals, a causa de l'enfortiment de l'ala republicanodemòcrata radical i per l'abandó definitiu de la lluita per part de la burgesia. Fou durant les revoltes d'aquests anys quan es posà de manifest la diversitat d'interessos entre la burgesia i les classes mitjanes i populars de la ciu-

34. *El Constitucional*, 23 de juny de 1839.

tat i quan els treballadors disposaren de les primeres organitzacions de classe i els seus primers dirigents reconeguts.

Els sectors més avançats del progressisme, descontents amb l'apropament als moderats i la limitació de les reivindicacions, se'n separaren i llançaren un nou diari, *El Popular*, dirigit per Pere Felip Monlau. Aquest grup, que es reunia al Cafè Nou i al Cafè de la Nòria, reivindicava la "democràcia pura" i agrupava sobretot professionals liberals, com ara el metge Josep O. Ronquillo i l'advocat Josep M. Bonilla, i gent com ara Gironella, Raüll, Degollada, Gener i Bertran Soler, tots ells amb un gran pes dins les societats secretes com ara La Isabelina o la de Los Derechos del Hombre, que es transformà en Los Vengadores de Alibaud.³⁵ I és que, com assenyala Conrad Roure, les societats secretes eren el refugi ideal per a aquells professionals d'idees avançades:

La francmasoneria, con su carácter proteccionista, se nos brindaba como un refugio para quienes no teníamos otro medio de vida que el ejercicio de nuestra carrera y en la mencionada secta nos cobijamos cuantos nos llamábamos demócratas.³⁶

Una altra escissió del progressisme fou la del "terradisme", que defensava el republicanisme i tenia una composició més popular: Bernat Xinxola, Antoni Brunet, Antoni Benavent, Joan Rovira, Ignasi Torrents, Francesc de P. Coello (assassinat per la ronda d'en Tarrés l'any 1851). Els terradistes publicaven uns fulls volants, les *Hojas Terradas*, i més tard *El Republicano*. D'aquí sorgirà el partit demòcrata, molt lligat des del seu naixement als treballadors, amb els quals coincideixen els terradistes en la demanda de sufragi universal, l'organització federal de l'Estat i l'abolició de quintes i consums. El republicanisme d'aquest grup fou formulat d'una manera més o menys acurada per Abdó Terradas, en el seu *Plan de revolución*, i per Wenceslau Ayguals de Izco, en la *Cartilla del Pueblo*. Aquest grup defensava el sufragi universal, una sola cambra, un govern barat, les llibertats d'impremta i d'associació, igualtat davant la llei, justícia ràpida i barata, reducció de les contribucions i eliminació dels impostos impopulars, limitació de les quintes i ajudes als indigents i als qui no poguessin treballar. El Cafè dels Miralls i el Cafè de los Hongos es convertiren en els llocs de reunió dels sectors més avançats. Allà es distribuïa la propaganda, es feien circular els impresos i es cantaven l'*Himne de Riego* o cançons com ara la *Farandola* (versió catalana de la *Carmagnole*) o *La Campana*.

El moviment obrer, segons els detallats estudis de Josep M. Ollé, Juanjo Romero i Genís Barnosell, a qui seguim en aquest apartat, tingué un important protagonisme durant aquests tres anys, a partir de les eleccions municipals i de la Mi-

35. Anna M. GARCÍA ROVIRA, «Radicalismo liberal, republicanismo y revolución (1835-1837)», *Ayer* 29 (1998), pàg. 63-90, «Sociedades secretas, facciones y partidos políticos durante la revolución liberal: la Barcelona revolucionaria (1835-1837)», *Trienio*, 32 (1998), pàg. 67-102, i «Significat de la revolució liberal», dins FRADERA (dir.), *Societat...*, pàg. 18-34; i BARNOSELL, *Orígens...*, pàg. 211-218.

36. CONRAD ROURE, *Recuerdos de mi larga vida. Costumbres, anécdotas, acontecimientos y sucesos acaecidos en la ciudad de Barcelona, desde 1850 hasta 1900* [articles publicats a *El Diluvio*], Barcelona, El Diluvio, 1925, vol. I, pàg. 269.

lícia Nacional i d'altres cossos francs. Les idees associatives obreres havien anat quallant i l'organització obrera i les seves lluites havien anat augmentant a Barcelona i arreu del país. El moviment obrer comença a aixecar organitzacions de classe, després d'aprofitar l'estructura dels gremis i les societats de socors mutus, amb les quals continuà coexistint amb l'objectiu de controlar les condicions de treball i dotar d'una protecció social mínima els treballadors.³⁷

L'any 1840, s'havia fundat l'Associació de Teixidors de Barcelona, presidida per Joan Muns i que ben aviat comptà amb uns 3.500 afiliats. Al final d'aquest any, es creava l'Associació de Teixidors de Catalunya, i l'1 de gener de 1841 s'acordava de constituir una Federació de societats obreres de Barcelona. Precisament, el dret dels treballadors a constituir associacions sindicals marcava una línia divisòria prou clara en el combat polític. Així, mentre que per als moderats i bona part de la burgesia l'associacionisme era incompatible amb el seu model social, per als progressistes i els demòcrates i un sector de la burgesia no era pas contradictori. L'experiència dels treballadors i l'ofensiva antiassociativa dels moderats i les autoritats polítiques i militars mostraren clarament que l'existència de les seves associacions anava lligada al règim, de manera que havien d'unir les seves reivindicacions laborals a les reivindicacions de llibertat i participació, en les quals coincidien amb altres forces polítiques, com ara els progressistes i els demòcrates. Uns i altres es disputaren el control o el favor de l'associacionisme obrer durant aquests anys.

Tornem, però, a l'evolució política. L'any 1840, s'obrí un altre debat al voltant de la llei d'ajuntaments que s'estava discutint a les Corts. Mentre que els moderats apostaven per uns ajuntaments controlats des del govern central, els progressistes ho feien a favor d'uns ajuntaments representatius i amb una certa autonomia. Per als moderats, l'alcalde era el representant del poder central davant el poble, mentre que per als progressistes era el representant del poble davant el poder central. Aquestes diferències s'accentuaren a partir de la consolidació de la revolució liberal, els anys quaranta. L'aprovació d'aquesta llei pel govern mentre estava a Barcelona, a mitjan mes de juliol, provocà una mobilització popular impulsada per progressistes i radicals contra el govern i la llei d'ajuntaments. Tres dies més tard, eren els moderats els qui es mobilitzaven en el que s'ha conegut com l'"avalot de les levites". Els fets es precipitaren i foren establertes arreu de l'Estat juntes que provocaren el nomenament d'Espartero com a cap del govern, primer, i com a regent, després, i la fugida de la reina. Tot plegat es tancava amb la supressió de la llei d'ajuntaments moderada.³⁸

Les eleccions municipals de 1841 donaren una majoria absoluta de regidors progressistes, on professionals liberals (26%), artesans i menestrals (26%) i fabricants (20%) sumaven les tres quartes parts de les regidories del consistori

37. Josep M. OLLÉ I ROMEU, *Introducció del socialisme utòpic a Catalunya (1835-1900)*, Barcelona, Edicions 62, 1969, i *El moviment obrer a Catalunya, 1840-1843*, Barcelona, Nova Terra, 1973; ROMERO, «Segmentación...»; i BARNOSSELL, *Orígens...*, pàg. 19-75.

38. Carlos SECO SERRANO, *Barcelona de 1840: los sucesos de julio (Aportaciones documentales para su estudio)*, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras, 1971, pàg. 57-83; i Manuel MARIANI, *La regencia de D. Baldomero Espartero y sucesos que la prepararon*, Madrid, Galiano, 1970. Vegeu també Quintí CASALS, *El trienni progresista a la Lleida del segle XIX. La regencia del general Espartero, 1840-1843*, Lleida, Pagès, 2000.

presidit pel catedràtic de medicina Ramon Ferrer Garcés. El mateix mes, l'Ajuntament convocava un concurs públic sobre l'enderrocament de les muralles. Mig any després, l'Ajuntament de Barcelona, amb el suport de la Diputació, demanà al regent de poder enderrocar una part de la Ciutadella, amb un argument que lligava liberalisme radical i provincialisme.³⁹

El 10 d'octubre de 1841, hi hagué un pronunciament moderat i es formà a la ciutat una Junta de Vigilància per aturar-lo. La Junta estava integrada per la Diputació, l'Ajuntament i la Milícia i era presidida per l'hisendat radical Joan Antoni Llinàs. En formaven part vuit membres, tots progressistes, tres dels quals eren hisendats, tres professionals liberals, un comerciant i un menestral. Mentrestant, el capità general Van Halen marxava cap a Saragossa. El 25 d'octubre es va formar una Junta provincial que assumí el poder executiu i decidí enderrocar les muralles de la Ciutadella. Un enderroc que Llinàs justifica pel fet de ser el signe de l'opressió absolutista i centralista, en un abrandat discurs en el qual manifestà: «Este fuerte [...], fue construido para domeñar la noble y erguida cerviz de nuestros valerosos abuelos. También ellos como nosotros sabían defender las libertades públicas».⁴⁰ La pressió del govern i els posicionaments de la Junta dividiren els dirigents dels revoltats: mentre els progressistes maldaven per acabar el conflicte i cedir davant el govern, els demòcrates volien resistir. El dia 15, però, Van Halen entrà a la ciutat i declarà l'estat de setge.

Durant aquests anys, el republicanisme començà a estendre's entre les classes mitjanes i populars de la ciutat. Per la seva banda, els moderats dedicaren molts esforços propagandístics per intentar allunyar les classes populars i treballadores de les files progressistes i esparteristes. N'és un exemple la creació de la revista satírica *El Papagayo*, editada per Josep N. Milà de la Roca i dirigida a les classes treballadores, i la seva resposta progressista *El Sapo y el Mico*, dirigida per Pere Mata. Uns i altres utilitzaran el català i les caricatures per tal de poder arribar a la majoria de la població i, sobretot, a les classes més populars.⁴¹

L'any 1842, el malestar popular envers Espartero i el seu govern fou cada cop més evident i, al final d'abril, hi hagué diferents manifestacions antiesparteristes en les quals es cantà la *Campana*, i es cridà: «Mori l'Esparté / que'ns ha ben futut. / Volia ser batlle / i és Rey absolut».⁴² Una nova revolta popular esclatà a meitat

39. AMAB, Actes Ajuntament de Barcelona, 1841, f. 13. No podem tractar aquí la qüestió del provincialisme i el catalanisme d'aquest període.

40. Discurs de 25 d'octubre, 1841, reproduït a l'AHCB, Manuscrit A-118, f. 74-84.

41. Curiosament, Josep N. Milà de la Roca i Pere Mata també publicaren dos dels intents més reeixits d'explicar de forma novel·lada la revolució liberal. El primer ho fa des d'una perspectiva moderada: Josep N. MILÀ, *Los misterios de Barcelona*, Barcelona, J. Roca, 1844, i *De Godoy a Sagasta, novela histórica de la revolución española*, Barcelona, J. Miret, 1876. El segon ho fa des de la vessant progressista: Pere MATA, *El poeta y el banquero...* A aquests cal afegir la trilogia del conservador Ferran PATXOT, *Las ruinas de mi convento*, Barcelona, Tipografia Tasso, 1899 (8a ed.); *Mi Claustro*, Barcelona, Luis Tasso, 1859, i *Las delicias de mi claustro y mis últimos momentos en su seno*, Barcelona, Luis Tasso, 1858, així com les visions més liberals de Josep COROLEU, *Memorias de un menestral de Barcelona, 1792-1854*, Barcelona, Betis, 1946 (2a ed.), i Josep REIG I VILARDELL, *Barcelona en el siglo XIX (Dietario de la ciudad)*, Barcelona, La Publicidad, 1898-1899, 4 vol.

42. Reproduïts a C. M., *Espartero. Su origen y evasión*, Valencia, Imprenta Orga i Cia, 1843, pàg. 260.

del mes de novembre per un petit incident al Portal de l'Àngel, agreujat per l'arrest dels redactors d'*El Republicano* i d'oficials de la Milícia.⁴³ Es formà una Junta Popular Directiva provisional, presidida pel subaltern de l'exèrcit, el valencià Joan Manuel Carsy, i integrada per quatre artesans, dos fabricants, un hisendat i un dependent de comerç, que feia de secretari. A nivell polític, hi havia sis progressistes, dos demòcrates i un republicà. Manuel Carsy féu pública una proclama, el dia 15, exhortant els catalans a desfer-se dels jous que volien oprimir-los i cercar la seva llibertat i la identitat catalana, i cridant-los a la resistència catalana interclassista i a la defensa de l'alternativa juntista. La Junta, però, temia quedar-se aïllada i orientà la seva acció a aconseguir suports arreu de Catalunya i a ampliar la base social a Barcelona. Finalment, el 20 de novembre, es formà una Junta Auxiliar Consultiva que quedà integrada pels notables de la ciutat: quinze propietaris i hisendats, comerciants i fabricants, un noble, set professionals liberals, un argenter i un militar. A nivell polític era una barreja de progressistes i moderats. La burgesia, oposada a la política comercial d'Espartero, deixà fer sense intervenir-hi excessivament. Els moderats donaven suport a la revolta, mentre que els progressistes es mantenien al marge. Tot plegat possibilità una mena d'aliança *de facto* entre moderats i republicans. Mentrestant, es formava una Junta esparterista a Gràcia. A més, tot i algunes guspises a Tarragona, Reus, Vic, Figueres i Girona, la revolta de Barcelona restà aïllada. La revolta s'anava radicalitzant des del punt de vista polític i social i la Junta adoptà diferents mesures favorables als treballadors, especialment per tal de fer front a la carestia i l'escassetat. Es formaren també nous cossos armats, com els Tiradors de la Pàtria, amb uns 2.000 homes, i que junt als cossos francs eren coneguts amb el nom de "Patuleies".

Al final de novembre, els caps moderats i progressistes de la Milícia aprofitaren una reunió a l'Ajuntament per dissoldre la Junta Popular Directiva i formar una nova Junta de Govern, presidida pel baró de Maldà i formada per deu persones, la majoria progressistes (70%) i amb una important presència de comerciants (50%). Però ni aquesta Junta ni d'altres que es crearen se'n sortiren, davant la radicalitat dels revoltats i la intransigència de les autoritats militars. Vista la impossibilitat d'una rendició honrosa propugnada pels moderats i els progressistes, els radicals i els demòcrates organitzaren la defensa de la ciutat. Es tocà a sometent i es formà una nova Junta de base popular amb Crispí Gavira, Joan Rovira, Joan Muns i Miquel Soler, que dirigiren la resistència. La resposta de l'exèrcit fou el bombardeig de la ciutat els dies 2 i 3 de desembre.

La ciutat fou severament castigada amb la destitució de l'ajuntament, el desarmament de la Milícia Nacional (tot i que havia protagonitzat la reacció), el pagament de les despeses de refer la Ciutadella, la supressió de la fàbrica de cigars i una multa de 12.000.000 de rals.⁴⁴ A més, nombrosos barcelonins foren sotmesos

43. Manuel RISQUES, *La insurrecció de Barcelona el novembre de 1842. Orígens i desenvolupament*, tesi de llicenciatura inèdita, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1978, i «La insurrecció de Barcelona pel novembre de 1842. La seva dinàmica social», *Recerques*, 10, pàg. 93-112. Vegeu també Juan TRIAS i Antonio ELORZA, *Federalismo y reforma social en España, 1840-1870*, Madrid, Edicusa, 1975; i MOLINER, *Revolución...*, pàg. 197-263.

44. [AJUNTAMENT CONSTITUCIONAL DE BARCELONA], *Memoria que publica el excelentísimo Ayuntamiento de la ciudad de Barcelona acerca de los trámites y resultado que ha producido la imposición de 12 millones de reales a la misma, con motivo de los sucesos políticos ocurridos en el mes de noviembre y principios de diciembre de 1842*, Barcelona, Imprenta del Constitucional, 1843.

a judicis sumaríssims, arran dels quals tretze persones foren executades, setanta-quatre condemnades a deu anys de presó i set a sis anys. També es dissolgué l'Associació de Teixidors i es prohibiren tots els diaris, llevat del *Brusi*.

La primavera de 1843, aprofitant la inestabilitat política, es produïren noves revoltes populars i es formaren juntes arreu del país, que confluïren amb els aixecaments militars contra Espartero. Els dies 5 i 6 de juny es constituí una Junta Suprema, presidida per l'alcalde de Barcelona, Antoni Benavent, i integrada per tres fabricants, dos comerciants i un advocat; per quatre membres del partit moderat, deu del progressista, i quatre del republicà, i amb el lema de «Pau. Unió. Llibertat. Independència. Constitució de 1837». L'èxit de l'aixecament i el suport ciutadà que obtingué provocaren la dimissió d'Espartero el mes de juliol i el seu exili a Anglaterra. El nou govern, però, no convocà ni la Junta Central ni Corts constituents, dos dels compromisos que havien pres davant les juntes, de manera que el descontentament a la ciutat anà creixent. Els "centralistes", és a dir, els partidaris de la reunió de la Junta Central, eren majoritaris a la ciutat i comptaven amb el suport de la Milícia, inclòs el batalló de la "brusa" i el cos de «Salvaguardes de la Llibertat», que eren coneguts com a "jamàncios". Però no passava el mateix a altres llocs, i les juntes de Manresa, Igualada, Vilafranca i Berga se'n desentengueren. Precisament, el mes de setembre, quan la revolta centralista anava decaient arreu del país, es radicalitzà a Barcelona.

El 2 de setembre es formà una junta democràtica, la Junta Suprema Provisional, presidida per Antoni Baiges, que morí pocs dies després i fou substituït per Rafael Degollada. La Junta era una barreja de progressistes (67%) i demòcrates (33%), i socialment estava dominada pels professionals liberals (41,5%). El dia 6 s'ampliava la Junta Suprema amb un pagès, un advocat, un hisendat i quatre caps de la Milícia Nacional, refermant el compromís de la Milícia amb la Junta.⁴⁵ La revolta adquirí ben aviat un caire social, i el compromís dels treballadors amb els revoltats sembla força clar si atenem la participació de Joan Muns, cap de l'Associació de Teixidors. La Junta, a més, tingué especial cura d'atendre les necessitats de les classes populars: sopes gratuïtes i confiscació de farina, grans, porc, bacallà, sardines, sal i vi de magatzems particulars per tal de vendre'ls a preus raonables. Mentrestant, la burgesia abandonava la ciutat, que restava a mans de la "patuleia" i dels republicans. Aquesta burgesia formà a Gràcia una Junta Auxiliar de Gobierno y de Armamento y Defensa, que donava suport al govern i a Prim. L'exèrcit optà per rendir els revoltats mitjançant la fam i el terror, amb un setge que s'inicià l'1 d'octubre i amb el bombardeig constant de la ciutat. Finalment, el 19 de novembre, quan a la ciutat només restava ja una quarta part dels seus habitants, els revoltats es rendiren.

A diferència de 1842, les classes benestants col·laboraren en la repressió dels revoltats, ja que aquests havien començat a qüestionar els seus privilegis i a cercar objectius propis. La popularitat de cançons com ara *La Campana* o el *Xiriví* durant la Jamància ho demostraven. Conrad Roure escrigué al respecte:

Y es que unos tenían pan y luchaban por la libertad, mientras que otros luchaban por el pan y la libertad les importaba un ardite. La lucha de estos úl-

45. Antoni MOLINER, «El movimiento centralista catalán de 1843», *Trienio*, 11 (1988), pàg. 25-109. Vegeu també Francesc CURET, «La Jamancia». *Les bullangues de 1842 i 1843*, Barcelona, Dalmau, 1961.

timos era la más trágica, pero también la más sincera y la que merecía el triunfo. Era la lucha del obrero barcelonés, no por su conveniencia, sino por su existencia [...]. Era la lucha social en sus albores.⁴⁶

Tal com havia assenyalat Jaume Balmes, en cap altre lloc del país «la masa de las clases bajas [...] se hallaba [...] totalmente dispuesta a favor de las ideas revolucionarias como en Barcelona [...]; en ningún punto existían, a más de las clases inferiores, esa muchedumbre de artesanos [...] alucinados también por las ideas revolucionarias».⁴⁷

Finalment, si ens fixem en les dades que ens forneix Genís Barnosell sobre els refugiats a França el 1842 i el 1843, tot i les diferències constatem una important presència de les classes populars, superior al 50%.⁴⁸ La qual cosa confirma que les revoltes de 1842 i 1843 tenien un caire més popular que no pas les de 1835-1840, caire que es reflectia tant a la base del moviment com a la seva direcció, i aquesta era la novetat clau i que tant havia espantat la burgesia. No hi ha cap mena de dubte que hi havia influït la possibilitat de disposar d'alguns espais de sociabilitat que permetien i afavorien el contacte entre treballadors i forces polítiques progressistes i democràtiques, com per exemple els batallons de la Milícia, les noves companyies de cossos francs, els cafès o la Societat Patriòtica Constitucional de la Província de Barcelona.

Entre els regidors progressistes escollits a l'Ajuntament de Barcelona entre 1841 i 1843 (*Taula 5*), cal destacar els professionals liberals (26,5%), els comerciants (20,5%), els hisendats i propietaris (19%) i els artesans i menestrals (22%), i aquest darrer percentatge és possiblement el tret més distintiu respecte dels ajuntaments liberals anteriors, juntament amb la importància dels fabricants (11%). Els regidors de les files progressistes, doncs, provenien fonamentalment de l'ampli ventall de les classes mitjanes propietàries de la societat barcelonina.

Com podem comprovar a la *taula 5*, la composició social dels ajuntaments i les juntes del trienni progressista eren força semblants: el domini de professionals liberals, comerciants i hisendats. Però hi havia una diferència fonamental: mentre els artesans aconseguien una representació del 22% als ajuntaments, només assolien un 10% a les juntes, i quelcom semblant passava amb els propietaris. La qual cosa indica que les juntes elegides al marge del procés electoral universal afavorien les classes més benestants i perjudicaven les classes mitjanes i populars.

A les eleccions municipals per sufragi universal masculí a Barcelona hi podrien participar unes 25.000 persones, dels prop de 28.000 caps de família o

46. ROURE, *Recuerdos...*, vol. I, pàg. 66-67. Josep FONTANA, *De la fi...*, pàg. 291, assenyalava amb encert que no hi hagué dues revolucions, «la insurrecció centralista i la Jamància popular, sinó un sol combat per construir amb Catalunya, o a partir de Catalunya, una Espanya moderna, progressiva, més igualitària». Vegeu també: VICENS VIVES, *Industrials...*, pàg. 255-256; i Josep FONTANA, «La burguesía española, entre la reforma y la revolución (1808-1868)», dins *Revoluciones y revoluciones en la Historia*, Salamanca, Ediciones Universidad, 1994, pàg. 125-133.

47. Jaume BALMES, *De Cataluña*, dins *Obras Completas*, vol. XIII, Barcelona, Biblioteca Balmes, 1925.

48. BARNOSELL, *Orígens...*, pàg. 179-187, 243 i 262-266.

Taula 5. Ajuntaments i juntes, 1841-1843

	Ajuntaments	Juntes
Nobles	1,0%	4,0%
Hisendats	12,0%	11,0%
Propietaris	7,0%	3,5%
Comerciants	20,5%	22,0%
Fabricants	11,0%	10,0%
Professionals	26,5%	32,0%
Artesans i Menestrals	22,0%	10,0%
Pagesos	–	1,0%
Obrers	–	–
Militars	–	6,5%

Ajuntaments: 1841, 1841b, 1841c, 1842, 1842b, 1843 i 1843b

Juntes: 1841, 1842a, 1842b, 1842c, 1842d, 1843a i 1843b

veïns de la ciutat. Però la participació no acostumava a ser gaire alta. Durant el Trienni Liberal, la participació se situà entre el 20% i el 30%; durant 1836-1840, entre el 6% i el 15%, i durant el trienni progressista, entre el 7,5% i el 27%. L'abstenció era particularment important entre les classes treballadores i mostrava el desinterès per la política oficial, la qual cosa contrastava amb l'èxit que tenien les associacions de tipus sindical o la participació en les revoltes populars, uns instruments més propers i efectius per aconseguir els seus objectius.

Alguns dels homes de la burgesia que fins aleshores havien militat a les files progressistes es passaren a les files moderades, que agrupaven la majoria de propietaris i hisendats, comerciants, professionals liberals i fabricants. Ells eren els qui s'havien consolidat en el poder local en detriment dels absolutistes i els carlins, d'una banda, i de les classes mitjanes i populars i dels radicals, de l'altra. Entre 1833 i 1835, la burgesia havia participat activament en la lluita al carrer per tal de poder ocupar el poder local amb l'ajut de la Milícia. Entre 1836 i 1840, la burgesia i els liberals consolidaren la seva divisió davant l'aparició del radicalisme popular, que comptava també amb suports a la Milícia. La divisió entre moderats i progressistes s'accentuà entre 1841 i 1843, però al final d'aquest període, després de les experiències de mobilització popular i radical de 1842 i 1843, cada cop era més el que els unia, la política de classes, que no pas el que els separava, les classes de política.

Si durant el Trienni Liberal la política catalana i l'espanyola havien estat totalment imbricades, durant els anys trenta i quaranta la política catalana, i especialment la barcelonina, acaba desentenent-se, desconnectant-se, de l'espanyola, i cal entendre-la en clau local. El record del passat, el provincialisme, però sobretot la realitat del present, una societat plenament capitalista i diferent a la d'altres indrets de l'Estat, portava a fer una política diferent per part dels mateixos sectors socials. La potència del moviment popular i de les associacions obreres obligava els burgesos catalans (moderats i progressistes) a intentar integrar pacíficament aquests sectors, i no pas continuar mantenint-los marginats i aïllats. Això és el que es deia des de les pàgines d'*El Constitucional*:

Jamás escitaremos a los proletarios a que ataquen los derechos de los que no lo sean; siempre respetaremos y defenderemos las propiedades; explicaremos que en el mundo ha de haber pobres y ricos, desigualdad de fortunas y de goces, pero no ha de haber tiranos y esclavos: la clase proletaria que es la más útil y trabajadora no debe ser despreciada, y sus derechos han de valer tanto como los de las clases elevadas.⁴⁹

El domini moderat, 1844-1868

La Dècada Moderada, 1844-1854

Un cop derrotada la Jamància, el capità general nomenà un nou ajuntament de caràcter moderat presidit pel magistrat i hisendat Josep Bertran Ros. Les dues terceres parts dels regidors moderats pertanyien als sectors socials que fins aquell moment tenien una presència destacada als ajuntaments progressistes (professionals, menestrals i fabricants), la qual cosa ens podria indicar un cert tomb cap al moderantisme de les classes mitjanes. El nou ajuntament marcà la trajectòria que seguirien els consistoris moderats de la dècada següent, basats en tres principis: govern fort, ordre públic, i protecció i foment.

L'any 1845, el govern Narváez reinstaurà la llei moderada d'ajuntaments de 1840 (lleï de 8 de gener de 1845 i ordres de 19 i 20 de gener de 1845), que ja estava vigent de forma provisional des del reial decret de 30 de desembre de 1843. Tan sols incloïa dues modificacions. Una, en el nomenament d'alcaldes: ara la majoria de pobles podien elegir-lo, tot i que el de Barcelona el nomenaria la reina d'entre els regidors elegits. Una altra, en la forma de fer les eleccions, que ara havien de fer-se per separat: alcaldes, tinents d'alcalde i regidors.⁵⁰ Les reformes moderades del règim local es feren sempre en un sentit negatiu: retallar autonomia i poder als ajuntaments, que s'havien convertit en els principals opositors al moderantisme. Els ajuntaments havien de deixar de ser "representants" de la ciutat per esdevenir "controladors" de la ciutat. Per aconseguir-ho, es reimplantaven el sufragi restringit i censatari directe a nivell municipal i la figura de l'alcalde corregidor dependent del governador civil. L'alcalde adquiria un protagonisme total, com a apèndix del govern a la ciutat, alhora que es reduïen les tasques dels consistoris en el camp administratiu.

El centralisme estatal i la disminució de l'autonomia municipal s'afegiren a l'uniformisme polític, d'acord amb la Constitució de 1845 i la llei electoral de 18 de març 1846, que establia, per a la ciutat de Barcelona, un alcalde corregidor de nomenament reial, sis tinents d'alcalde, vint-i-nou regidors i un síndic. El ciu-

49. «Editorial», *El Constitucional*, 30 de juliol de 1843.

50. *Guía Novísima de los Alcaldes constitucionales, tenientes de alcaldes, ayuntamientos y sus secretarios, con arreglo al Código Penal*, Barcelona, 1850. Per als moderats catalans, vegeu: Josep M. PONS, *Moderats i progressistes a la Lleida del segle XIX (1843-1868)*, Lleida, Pagès, 2002; i Josep M. OLLÉ i ROMEU, *L'oligarquia i la construcció de l'estat centralista: estat de setge a Catalunya (1844-1847)*, Barcelona, autor, 2003. Per al moderantisme en general, vegeu: Luis Díez DEL CORRAL, *El liberalismo doctrinario*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1984 (4a ed.); Francisco CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1982; i Carlos SECO SERRANO, *Historia del conservadurismo español*, Madrid, Temas de Hoy, 2000.

tadà s'equiparava al propietari, de manera que els drets dels ciutadans es limitaven als dels propietaris, en quedaven excloses les classes populars, i resultava un cos d'electors format a partir de dos criteris: les capacitats –qualificació professional– i les contribucions. És a dir, un cos electoral integrat per entre 1.400 i 6.800 persones que pertanyien fonamentalment a les classes dominants i mitjanes de la ciutat (vegeu la *taula 1*).⁵¹ De manera que acabaven elegint el consistori barceloní entre un 0,4% i un 0,7% dels habitants de la ciutat. Malgrat això, la participació en les eleccions municipals se situava al voltant del 20%. Tot plegat feia desaparèixer el caràcter popular dels ajuntaments i limitava l'acció del consistori als afers purament administratius i subjectes al Govern Civil.

La suspensió de garanties constitucionals i l'estat d'excepció només s'aixecaven quan hi havia el procés electoral, de manera que el poder real a la ciutat era exercit pel capità general, Manuel Bretón. De fet, Barcelona estigué en situació d'excepcionalitat política durant tota la Dècada Moderada. Tal i com assenyala en la seva comunicació Joan Fuster, la dinàmica política de la Dècada presenta tres fases clarament diferenciades: una de transició i assentament del poder moderat (1843-1845), una altra de plenitud, on l'Ajuntament exerceix plenament com a apèndix del poder central sota el control del capità general (1845-1849), i una tercera de crisi, provocada per l'allunyament de les files moderades d'un sector de les classes benestants i la recuperació del progressisme (1849-1854). Hi ha, però, moments en què les autoritats locals moderades, sota la pressió de la ciutadania, la que no pot votar sobretot, actua contra el poder moderat central. Això és el que passà el 5 d'agost de 1849, quan l'Ajuntament de Barcelona suspengué el sorteig de la quinta i el capità general De la Concha el destituí fulminantment.

Pel que fa a la política municipal, al llarg de la Dècada Moderada se succeïren a Barcelona nou consistoris: tres de designació governativa i sis d'electes. Políticament, foren uns ajuntaments totalment controlats pels moderats (amb el 92% de les regidories al llarg del període), ja que entre 1843 i 1845 no hi hagué cap regidor progressista, entre 1846 i 1851 n'hi hagué una mitjana de dos sobre trenta-tres, i entre 1852 i 1854 una mitjana de set. Només l'any 1854, a les vigílies del Bienni, els progressistes obtingueren el 40% de les regidories. Socialment, era un Ajuntament dominat per les classes més benestants de la ciutat, que eren la base social del moderantisme: hisendats i propietaris (24,5%), comerciants (19,5%), fabricants (12,5%) i nobles (6,5%) sumaven les dues tercers parts dels regidors. La tercera part restant estava integrada, a parts iguals, per professionals liberals i artesans i menestrals (vegeu la *taula 6*).

Malgrat l'aparent calma política, es produïren moviments interessants en l'organització de les classes socials burgeses i treballadores. Els industrials crearen l'Institut Industrial de Catalunya, l'any 1848, i publicaren el *Bien Público*. Així, mentre comerciants i hisendats apostaven majoritàriament pels moderats, els fabricants ho feien pels progressistes.⁵² Per la seva banda, els comerciants conti-

51. Dades que ofereix Jesús MESTRE, «La transició del liberalisme a la democràcia. Les eleccions generals al segle XIX (1810-1899)», dins E. SALVADOR (coord.), *Les Eleccions Legislatives i Municipals a Barcelona, 1810-1886. Context polític i resultats electorals*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona i Fundació Jaume Bofill, 1989, pàg. 8-43.

52. Roser SOLÀ, *L'Institut Industrial de Catalunya i l'associacionisme empresarial des de 1820 a 1854*, Barcelona, PAM, 1997, i Joan Vilaregut i Albafull, *industrial i progressista (Barcelona, 1800-1854)*, Barcelona, PAM, 2001.

Taula 6. Ajuntaments moderats, 1844-1854 i 1856-1868

	1844-1854	1856-1868
Nobles	6,5%	4,5%
Hisendats	13,5%	4,0%
Propietaris	11,0%	13,0%
Comerciants	19,5%	31,0%
Fabricants	12,5%	17,0%
Professionals	18,0%	22,0%
Artesans i Menestrals	18,0%	8,5%
Pagesos	0,5%	–
Obrers	–	–
Militars	0,5%	–

nuaren a la Junta de Comerç, mentre que la burgesia més conservadora s'organitzà en la patronal Asociación Defensora del Trabajo Nacional. Els hisendats, per la seva part, formaren, l'any 1843, l'Asociación General del Reino de Señores Propietarios, presidida pel marquès de Castellidosrius i en la qual conflüen nobles i hisendats. Més tard, l'any 1850, els nobles, els hisendats i els propietaris crearan l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, d'ideologia molt conservadora i que cal considerar com una mena de contrapès a l'Institut Industrial.⁵³

Les classes populars i els sectors més radicals restaven sota el jou del capità general, tot i que les organitzacions obreres seguien el seu camí des de la legalitat i la il·legalitat. Les demandes de menjar i feina, la lluita contra les màquines, que abocaven els obrers a l'atur, o la fixació del preu de les feines comptaven sovint amb el suport dels sectors més radicals. D'altra banda, reaparegueren el malestar, les protestes i les queixes per les quintes i les contribucions, i es produïren diverses revoltes. Aldarulls petits, però constants, que mostraven el malestar ciutadà envers el govern moderat.

Durant aquests anys esclata la Guerra dels Matiners (1846-1848), que posava de manifest el descontentament polític i el malestar social a Catalunya. Descontentament polític que portà a la unió dels carlins i els republicans a les partides armades per tal de lluitar contra l'enemic comú: el govern moderat; i malestar social que portà un sector de la menestralia i dels treballadors industrials i dels jornalers del camp a les mateixes partides. Bé que la guerra no tingué gaire incidència a Barcelona, cal destacar que, a diferència de la primera, aquesta tingué una base social més urbana i industrial.⁵⁴

Malgrat el domini moderat, o precisament gràcies al domini moderat, que abocava els progressistes a la inanició, durant la segona part dels anys quaranta tornaren a prendre empena les idees democràtiques, republicanes i socialistes.

53. Montserrat CAMINAL, «La fundació de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre: els seus homes i les seves activitats (1851-1901)», *Recerques*, 22 (1989), pàg. 149-181; i SOLÀ, «Mentalitat...», pàg. 149-181.

54. Joan CAMPS i GIRÓ, *La guerra dels Matiners i el catalanisme polític (1846-1849)*, Barcelona, Curial, 1978; i Robert VALLVERDÚ, *La guerra dels Matiners a Catalunya (1846-1849)*, Barcelona, PAM, 2002.

L'any 1847 es fundà La Fraternidad, amb Narcís Monturiol, Josep Anselm Clavé, Josep O. Ronquillo, els germans Montaldo, Francesc de P. Coello, Pere F. Monlau, Abdó Terrades, Antoni Ribot i Fontseré, Estanislau Figueres, Ildefons Cerdà i Francesc Pi i Margall. L'any 1851, apareixien per primer cop organitzats els demòcrates, que es consolidaren com a partit amb Benet Prats, Albert Columbrí, Ignasi Montaldo, Pere Montaldo, Ceferí Tressera i Narcís Monturiol, Josep Anselm Clavé, Agustí Blasco, Joan Rovira, Francesc Sunyer i Capdevila, Pere Màrtir Cardenas, F. J. Orellana, J. Tutau, Josep Ballester, Pere Pous, Jaume Farré i Joan Abella. Tot plegat afavorí l'esclat revolucionari de 1854, en el qual confluïrien el malestar antigovernamental i la lluita dels obrers contra els patrons.

El Bienni Progressista, 1854-1856⁵⁵

Tot i que la revolució de l'estiu de 1854 fou encapçalada per militars progressistes amb uns objectius força limitats, ben aviat es veié sobrepassada per les revoltes i les demandes populars democràtiques i obreres, la qual cosa permeté que radicals, demòcrates i republicans recuperessin la iniciativa política en favor del sistema democràtic que havien perdut el 1843. La ciutat de Barcelona, amb un important suport dels obrers en vaga des de març, s'hi afegí el 14 de juliol sota la direcció dels progressistes i els demòcrates encapçalats per Agustí Reverter, els germans Clavé, Narcís Monturiol i Estruch.

Ben aviat es formà una Junta Consultiva Provincial de Barcelona, amb el suport de l'Ajuntament i la Diputació, presidida pel general J. Contreras i integrada per dotze vocals (progressistes, 50%; demòcrates, 40%, i republicans, 10%) i un secretari. La Junta comptava, per primera vegada, amb tres obrers com a vocals: Antoni Flotats, Àngel Chufresa i Joan Miralles, la qual cosa li donava un caire popular. Professionals liberals, militars i comerciants completaven les vocalies (*Taula 7*). Com en d'altres ocasions precedents, els sectors populars havien contribuït decisivament al triomf de la revolució, però, també com en d'altres ocasions, polítics liberals i caps militars passarien a controlar-la i a deformar-la mitjançant les juntes. El dia 17, el capità general Ramón de la Rocha constituí una altra Junta anomenada Provisional Governativa integrada per militars, diputats a Corts i provincials, regidors i altres personalitats ciutadanes, sense demòcrates ni obrers i amb força moderats, i de la qual ell es proclamà president. De nou, com en tots els períodes d'avenç polític, s'intentà reorganitzar la Milícia i enderrocar la Ciutadella.

La revolució de juliol de 1854, a més d'un caràcter polític, tingué un caràcter social, i els obrers no estaven disposats a deixar passar l'ocasió ni a desapropiar un cop més la seva intervenció en el canvi polític. Així, el juliol de 1854, el conflicte de les selfactines portà a un primer pla de la política barcelonina la "qüestió obrera", la qüestió social, la política de classes. Finalment, el mes de novem-

55. Per a aquest període, és imprescindible la consulta de Josep BENET i Casimir MARTÍ, *Barcelona a mitjan segle XIX. El moviment obrer durant el Bienni Progressista (1854-1856)*, Barcelona, Curial, 1976, 2 vol. Vegeu també Francisco RISPA i PERPINYÀ, *Cincuenta años de conspirador (memorias político-revolucionarias, 1853-1903)*, Barcelona, Librería Vilella, 1932; i Joan C. BUIGUES, *El Bienni Progressista a Tarragona (1854-1856)*, Tarragona, Diputació, 1987.

Taula 7. Ajuntaments i juntes, 1854-1856

	Ajuntaments	Juntes
Nobles	2,5%	–
Hisendats	7,0%	9,0%
Propietaris	14,5%	–
Comerciants	18,0%	9,0%
Fabricants	9,5%	9,0%
Professionals	22,5%	23,0%
Artesans i Menestrals	20,0%	4,5%
Pagesos	–	–
Obrers	6,0%	13,5%
Militars	–	32,0%

bre es feren eleccions municipals. Per primera vegada hi havia quatre obrers entre els electors parroquials que havien d'escollir l'ajuntament: el teixidor de seda Pau Calderó i els filadors Ramon Maseras, Josep Barceló i Tomàs Colomer. La victòria correspongué als progressistes i els demòcrates, en les llistes dels quals sortiren elegits per primera vegada tres obrers com a regidors: Joan Miralles, Àngel Chufresa i Antoni Flotats. Socialment, el nou ajuntament tornava a tenir un pes important dels professionals liberals (23%), els artesans i els menestrals (17%), els propietaris (14%), els treballadors (8,5%) i els fabricants (8,5%) i, tot i que conservava una gran presència de comerciants (20%), les classes més benestants havien reduït la seva presència al consistori a una tercera part del total.

Els ajuntaments del Bienni Progressista foren dominats pels progressistes (90% de les regidories) i els demòcrates (8%), mentre que la presència moderada quedà reduïda al 2%. Socialment, els ajuntaments d'aquests anys eren semblants als del trienni progressista, amb una forta presència de les classes mitjanes (57%): professionals liberals (22,5%), artesans i menestrals (20%) i propietaris (14,5%); amb l'aparició per primer cop dels treballadors (6%) i amb la reducció del percentatge de classes benestants a una tercera part dels regidors: nobles (2,5%), hisendats (7%), comerciants (18%) i fabricants (9,5%). Vegeu la *taula 7*. Si comparem les dades de les juntes del Bienni Progressista amb els ajuntaments del mateix període, hi trobem unes semblances en els percentatges d'hisendats, fabricants i professionals, però també unes diferències importants; així, mentre els propietaris tenien una presència important als ajuntaments (14,5%), no en tenien a les juntes, i també es reduïa de forma important la presència de comerciants (del 18% al 9%), d'artesans i menestrals (del 20% al 4,5%) i, en canvi, augmentava la dels obrers (del 6% al 13,5%). Si ho mirem de forma més global, podem dir que els sectors populars (artesans i menestrals i obrers) estaven més ben representats als ajuntaments (26%) que a les juntes (18%) i, curiosament, passava el mateix amb els sectors benestants (nobles, hisendats, propietaris, comerciants i fabricants), que passaven del 51,5% al 27%. I eren sobretot els militars els qui obtenien amb les juntes una representació (32%) que no tenien als ajuntaments.

Paral·lelament, el moviment obrer anà organitzant-se impulsat per les noves condicions polítiques i les associacions obreres aconseguiren d'augmentar el nombre d'associats. Trenta d'aquestes associacions, les més importants, decidiren el 24 de gener de 1855 donar un pas més i crear la Junta Central de Directors de la Classe Obrera. A més, a partir del mes d'agost de 1855 es començà a publicar *El Eco de la Clase Obrera*, fundat per l'obrer Ramon Sinó Badia. El mes de setembre, sota l'impuls dels obrers barcelonins, es presentà una *Exposición de la clase obrera española a las Cortes*, que recollia les reivindicacions dels treballadors, signada per 33.000 obrers, 22.000 dels quals eren catalans. Tot plegat demostrava la força i l'extensió del moviment obrer.

Dins l'onada repressiva que clou el Bienni, el 6 de juny de 1856 s'executava a Olesa el dirigent obrer dels filadors Josep Barceló i, el dia 21, se suprimien totes les societats obreres. Com a resposta, el 2 de juliol es convocava una vaga general arreu de l'Estat que paralitzà les fàbriques de la ciutat fins al dia 10. Finalment, es perseguí, s'empresonà i es desterrà els dirigents obrers i els republicans i demòcrates (Abdó Terrades, Ceferí Tresserra i Albert Columbrí, que en deixà un interessant testimoni) i, a més, es depurà de nou socialment i política la Milícia, que passà de cinc mil allistats a tres mil nou-cents.⁵⁶

El 18 de juliol arribava a Barcelona la notícia que Isabel II havia substituït Espartero per O'Donnell i havia dissolt les Corts. La ciutat de Barcelona, amb el suport de la Milícia, es pronuncià en contra, i això donà pas a una insurrecció generalitzada que durà fins al dia 21. El dia 22, es nomenà un nou ajuntament integrat per elements de la burgesia barcelonina (comerciants i fabricants ocupaven el 53% de les regidories) i s'anaren desmuntant els guanys democràtics obtinguts durant el Bienni Progressista. A l'octubre, Narváez tornava al capdavant del govern. La revolució de 1854, com les de 1820 i 1843, havia estat derrotada per la reacció, però no havia estat inútil, tal com assenyalava Karl Marx en els seus escrits sobre la revolució espanyola:

La propera revolució europea trobarà a Espanya madura per a cooperar amb ella. Els anys 1854 i 1856 han estat fases de transició que havien de passar per arribar a la seva maduresa.⁵⁷

Moderats i unionistes, 1856-1868

Durant la segona meitat de la dècada dels anys cinquanta, el règim moderat aconseguí la seva plenitud. Conservadors, unionistes i progressistes es repartiren els escons fins que, els anys seixanta, els progressistes optaren pel «retraimiento», la no participació a les eleccions generals.⁵⁸

56. Alberto COLUMBRÍ, *Una víctima: memorias de un presidiario político (1857)*, Barcelona, Librería Española de I. López, 1864.

57. *New York Daily Tribune*, 18 d'agost de 1856, reproduït a Pedro RIBAS (ed.), *Karl Marx y Friedrich Engels. Escritos sobre España. Extractos de 1854*, Madrid, Trotta, 1998, pàg. 188.

58. Vegeu l'anecdòtica, però interessant, descripció de la Barcelona d'aquests anys feta per Arturo MASRIERA, *Barcelona Isabelina y Revolucionaria. Episodios, anécdotas, documentos*, Barcelona, Políglota, 1930, i *Los buenos barceloneses. Hombres, costumbres y anécdotas de la Barcelona ochocentista (1850-1870)*, Barcelona, Políglota, 1924.

Durant aquests anys es produí una renovació del personal polític, tant a les files progressistes com a les moderades. Moderats, progressistes dretans i l'Institut Industrial de Catalunya s'aixoplugaren, a partir de 1858, sota la denominació d'Unión Liberal.⁵⁹ Entre els seus membres podem destacar Joan Güell, Jaume Badia, Francesc Permanyer, Joan Illas i Vidal, Manuel Duran i Bas, Joan Mañé i Flaquer i Josep Santa-Maria. Els progressistes també renovaren els seus dirigents, de manera que Pascual Madoz, Pacià Massadas, Pere Collaso Gil, Tomàs M. Quintana, Salvador Maluquer, Patricio de la Esclosura, Ignacio Gurrea, Laureà Figuerola i Víctor Balaguer es convertiren en els nous caps de fila. El seu ideari polític pot resumir així: «Orden, Progreso, Economías, Ensanche y puerto de Barcelona y protección de nuestros intereses fabriles y mercantiles».⁶⁰ L'esforç dels progressistes per separar-se dels moderats/conservadors topà amb els demòcrates i els republicans, dirigits per Estanislau Figueres i Francesc Pi i Margall, que cada cop tenien més influència entre les classes populars. Tot plegat tornava a deixar les reivindicacions més radicals a mans dels demòcrates.

Cal destacar, però, que, a diferència del que passà durant el període moderat anterior (1844-1854), ara els moderats no aconseguiren de fer-se amb el domini absolut de l'Ajuntament barceloní, ja que tan sols tingueren majoria en els de 1856, 1865, 1866 i 1868, mentre que la Unión Liberal dominà els de 1863, 1864 i 1867, i els progressistes, els de 1857-1862. Del total de regidors d'aquests anys, un 38,5% foren progressistes, un 36,5% moderats i un 25% unionistes. Si tenim en compte que moderats i unionistes compartien una mateixa base social, podem afirmar que el bloc conservador ocupà les dues tercers parts de les regidories. Pel que fa a la composició social, cal destacar la importància de comerciants (31%) i professionals liberals (22%), seguits per hisendats i propietaris (17%), fabricants (17%), i, amb menys importància, artesans i menestrals (8,5%) i nobles (4,5%). Si analitzem amb una mica més de detall les dades de la *taula 8* podem apreciar alguns matisos en la composició social depenent de quin grup tenia majoria. Així, els fabricants tenien quasi el doble percentatge als ajuntaments moderats i unionistes que als progressistes, la qual cosa ens pot indicar que havien completat el seu camí des del progressisme fins al conservadorisme. Els professionals liberals, en canvi, presentaven percentatges més alts als ajuntaments unionistes i progressistes que no pas als moderats. Tot i aquests matisos, el que destaca en aquests ajuntaments és que la composició social era bàsicament la mateixa.

El desprestigi del govern moderat i el descontentament que anava generant, junt amb la crisi econòmica que patí el país a partir dels anys seixanta, féu entrar en una crisi irreversible el sistema moderat. L'estiu de 1867, el capità general, comte de Cheste, canvià l'ajuntament de la ciutat i formà un consistori de notables. A les vigílies de la revolució de 1868, el règim moderat estava aïllat políticament i socialment i l'oposició es reunia al voltant de dos projectes, el dels monàrquics progressistes i el dels republicans. Els primers, monàrquics convençuts, eren partidaris de canviar el cap de la monarquia i eren conscients que per aconseguir-ho els calien suports populars, motiu pel qual adoptaren alguns

59. Vegeu Nelson DURÁN DE LA RUA, *La Unión Liberal y la modernización de la España isabelina: una convivencia frustrada, 1854-1868*, Madrid, Akal, 1979; i Francisco A. MARTÍNEZ GALLEGU, *Conservar progresando: la Unión Liberal (1856-1868)*, Valencia, Historia Social, 2001.

60. *La Corona*, 28 d'octubre de 1858.

Taula 8. Ajuntaments, 1856-1868

	Moderats	Unionistes	Progressistes	Total
Nobles	7,0%	–	5,0%	4,5%
Hisendats	4,0%	2,5%	5,0%	4,0%
Propietaris	14,0%	14,5%	12,0%	13,0%
Comerciants	30,5%	26,0%	33,5%	31,0%
Fabricants	19,5%	24,0%	12,0%	17,0%
Professionals	15,5%	28,5%	24,0%	22,0%
Artesans i Menestrals	9,5%	4,5%	9,5%	8,5%
Pagesos	–	–	–	–
Obrers	–	–	–	–
Militars	–	–	–	–

Ajuntaments amb majoria moderada: 1856b, 1865, 1866 i 1868

Ajuntaments amb majoria unionista: 1863, 1864, 1867 i 1867b

Ajuntaments amb majoria progressista: 1857, 1858, 1859, 1860, 1861 i 1862

punts dels demòcrates, com ara el sufragi universal i les corts constituents. Els segons, partidaris de la fi del règim monàrquic, del sufragi universal i de la sobirania popular i del federalisme, incloïen a les seves files una bona part del moviment obrer organitzat. D'altra banda, els catòlics i els carlins es mostraren enfrontats a la revolució democràtica i al moderantisme isabelí. Al final de setembre, i seguint un moviment més general, Barcelona es pronunciava contra Isabel II i formava una Junta Revolucionària Provisional amb presència massiva de demòcrates i republicans. Semblava que, després de quaranta anys, la política barcelonina tornava a connectar-se a la política espanyola, però aquesta ja és una altra història que no ens pertoca d'analitzar ara i aquí.

Conclusions

A les pàgines anteriors hem sintetitzat l'evolució política d'aquest període que coneixem com a revolució liberal en un sentit ampli i que es desenvolupa entre 1808 i 1868. En el transcurs d'aquesta revolució s'ha produït un canvi profund a nivell polític i cultural, sobretot, però també a nivell social i econòmic. Aquests canvis han afectat de manera molt important el poder polític local, l'Ajuntament de la ciutat, que ha patit un canvi substancial des de l'absolutisme al constitucionalisme i que s'ha anat configurant a partir de confrontacions i pactes entre els diferents discursos polítics. L'estudi d'aquest canvi era l'eix del nostre treball, especialment referit a les persones i els grups socials que ocupen el consistori i als canvis i les continuïtats personals, polítics i socials que s'hi poden apreciar. Tot i les matisacions que calgui fer (importància dels factors personals, poca estructura organitzativa dels grups polítics, gran mobilitat política i social, poca definició de les categories socials o polítiques, que no tothom volia o podia ser regidor...), pensem que estem en condicions de treure unes conclusions sobre el poder polític a Barcelona durant aquesta etapa.

Entre 1808 i 1836 es redueix el poder polític i econòmic de l'Església, bé que manté un important poder ideològic i social; per contra, augmenta el poder econòmic, polític i social dels comerciants i dels hisendats, mentre que la petita noblesa i els ennoblits aconsegueixen de consolidar els seus patrimonis i fer-se un lloc dins les classes benestants. Entre 1837 i 1854, els fabricants se sumen a l'ascens polític, econòmic i social dels comerciants i hisendats, mentre que els militars ho fan al poder polític. Posteriorment, entre 1854 i 1868, les classes dominants van delegant cada cop més el poder polític extralocal a mans dels polítics professionals, sobretot advocats. Les classes mitjanes obtenen un protagonisme gens menyspreable durant la revolució liberal, bé que aquest varia conjunturalment en funció de si es tracta de períodes d'avenç o d'estancament. Dels sectors populars, els únics que aconsegueixen tenir una presència important als ajuntaments són els artesans i els menestrals, mentre que els treballadors han d'esperar fins al Bienni Progressista per accedir al consistori, i encara de forma totalment esporàdica.

Pel que fa a la política, durant aquest llarg període es passà de la confrontació entre absolutistes i liberals, bàsicament entre 1808 i 1833, a l'enfrontament tripartit entre absolutistes/carlistes, liberals moderats i liberals progressistes i radicals, entre 1834 i 1843. A partir de 1844, es conformà un potent partit moderat que agrupà els vells moderats, els absolutistes moderats i els progressistes moderats i que, a partir de 1858, esdevingué la Unió Liberal. Els progressistes, que perdien efectius per la dreta i per l'esquerra, lluitaren per tenir un espai propi, cosa que aconseguiren durant el Bienni Progressista i posteriorment. D'altra banda, sorgí amb molta força el moviment democràticorepublicà, que ajuntà les files radicals amb les de les classes mitjanes i treballadores, sota la demanda de democràcia i millores socials. Darrera d'aquests projectes polítics hi hagué també interessos socials i projectes de ciutat diversos; així, quan els progressistes accediren al govern municipal intentaren en repetides ocasions derruir la Ciutadella i les muralles. Cal assenyalar també que darrera la política, oficial i no oficial, planeja la qüestió de l'encaix de la política catalana, i sobretot barcelonina, en la política espanyola.

Si passem a analitzar els consistoris d'aquest període comprovem que l'Ajuntament absolutista, integrat bàsicament per nobles i ciutadans honrats o ennoblits, fou incapaç d'afrontar les necessitats de la ciutat i que només les veus crítiques dels diputats del comú i del síndic personer foren capaces de posar sobre la taula els problemes que veritablement afectaven els ciutadans. Tot i això, cal distingir entre l'Ajuntament borbònic absolutista anterior a 1808, dominat de forma absoluta per l'aristocràcia, del de les restauracions de 1814-1820 i de 1824-1834, en els quals, malgrat continuar el domini aristocràtic (del 80% i del 64%, respectivament), s'anà donant entrada a altres grups de les classes socials dominants, especialment hisendats i professionals liberals (15% i 22%, respectivament). L'ajuntament afrancesat de 1808-1814 significà una primera ruptura en aquell model: la presència de l'aristocràcia es reduí a menys d'una tercera part de les regidories, mentre que hisendats i professionals liberals assoliren les dues terceres parts. Els regidors afrancesats no tingueren continuïtat, ni en el període absolutista anterior ni en el posterior, i restaren com un període aïllat.

Quant a l'Ajuntament liberal, els períodes d'avenç es caracteritzen per tenir una composició social més oberta, en la qual s'integren les classes dominants (hisen-

Taula 9. Ajuntaments, 1808-1868

	Períodes				Total
	Absolutistes	Moderats	Progressistes	Liberals	
Nobles	71,5%	10,0%	3,5%	7,0%	23,0%
Hisendats	7,0%	13,0%	14,0%	13,5%	12,0%
Propietaris	–	10,5%	6,5%	8,5%	6,5%
Comerciants	3,5%	21,5%	18,5%	20,0%	15,5%
Fabricants	1,0%	12,5%	9,5%	11,0%	8,5%
Professionals	11,5%	18,5%	26,0%	22,5%	19,5%
Artesans i Menestrals	5,5%	13,5%	19,5%	16,5%	14,0%
Pagesos	–	0,5%	–	–	–
Obrers	–	–	1,5%	0,5%	0,5%
Militars	–	0,5%	1,0%	0,5%	0,5%
Moderats	–	67,5%	24,5%	49,0%	49,0%
Unionistes	–	11,5%	–	6,5%	6,5%
Progressistes	–	21,0%	73,5%	43,5%	43,5%
Demòcrates	–	–	2,0%	1,0%	1,0%

datos, comerciants i fabricants) i les classes mitjanes (professionals liberals i artesans i menestrals). Aquests consistoris coincideixen amb les majories dels progressistes, acompanyats en algunes ocasions pels demòcrates, i amb els períodes en què és vigent el sufragi universal masculí en les eleccions municipals. L'Ajuntament dels períodes d'estancament és el millor exponent de la integració entre les velles i les noves classes dominants, ja que els nobles recuperaren protagonisme polític, que compartiren amb els hisendats i els comerciants, desplaçant les classes mitjanes, sobretot el grup d'artesans i menestrals. Aquests consistoris eren de majoria moderada i coincidien amb la implantació del sufragi censatari a nivell municipal. En qualsevol cas, l'Ajuntament liberal, tant als períodes d'avenç com als d'estancament, era un consistori controlat pels propietaris en l'ampli sentit de la paraula, atès que, a la propietat de les classes dominants, cal afegir-hi la propietat de les classes mitjanes, les quals, a més de ser professionals liberals, artesans o menestrals, acostumaven a ser també propietaris, més grans o més petits.

Del conjunt de regidors de l'Ajuntament barceloní del període 1808-1868, un 23% fou de nobles, un 19,5% de professionals liberals, un 18,5% d'hisendats i propietaris, un 15,5% de comerciants, un 14% d'artesans i menestrals i un 8,5% de fabricants. És a dir, socialment predominaven les classes benestants i mitjanes. Quant a l'orientació política, descartats els absolutistes, una part dels quals s'integrarà a les files moderades, tenim un 49% de moderats, un 6,5% d'unionistes, un 43,5% de progressistes i un 1% de demòcrates (*Taula 9*).

Durant els períodes absolutistes (1808-1809, 1814-1820 i 1823-1833), hi hagué un predomini total de la noblesa i dels ennoblits, que ocuparen més de les dues terceres parts de les regidories, deixant la resta per als hisendats i els professionals liberals (*Taula 9*). La representativitat social d'aquest ajuntament era pràcticament nul·la, ja que els tres grups socials més ben representats (nobles,

71,5%; hisendats i propietaris, 7%, i professionals liberals, 11,5%) sumaven el 90% de les regidories i tan sols representaven el 4,8% de la població masculina, és a dir, una representativitat d'1/19, la qual cosa vol dir que només hi eren representats socialment un de cada dinou ciutadans.⁶¹ Una situació atenuada pel fet de comptabilitzar els síndics i els diputats del comú, ja que a l'Ajuntament borbònic anterior la representativitat era d'1/30.

Per al conjunt del període liberal (1820-1823 i 1834-1868), els tres grups socials dominants a l'Ajuntament barceloní eren els professionals liberals (22,5%), els hisendats i els propietaris (22%) i els comerciants (20%), que sumaven en total el 64,5% de les regidories i representaven el 6% dels ciutadans (vegeu la *taula 9*). És a dir, tenien una representativitat de l'1/10, el doble de la que tenien els ajuntaments absolutistes. Els canvis més importants entre els dos ajuntaments foren la reducció del pes de la noblesa (del 71,5% al 7%) i l'augment del pes d'hisendats i propietaris (del 7% al 22%), comerciants (3,5% al 20%), professionals liberals (de l'11,5% al 22,5%), artesans i menestrals (del 5,5% al 16,5%) i fabricants (de l'1% a l'11%).

Dins dels ajuntaments liberals, els dels períodes de domini moderat (1834-1835, 1844-1854 i 1856-1868) es caracteritzaven socialment pel predomini d'hisendats i propietaris (23%), comerciants (21,5%) i professionals liberals (18,5%), que sumaven en total el 63% de les regidories i representaven el 6% dels ciutadans. És a dir, una representativitat d'1/10,5, la qual cosa indica que s'havia ampliat la representació social fins a una de cada deu persones en el que hem qualificat com a períodes d'estancament. Pel que fa als períodes d'avenç, en aquells dominats pels progressistes (1820-1823, 1835-1843 i 1854-1856), el domini de l'Ajuntament corresponia als grups de professionals liberals (26%), hisendats i propietaris (21%) i artesans i menestrals (19,5%), que sumaven el 66,5% de les regidories i representaven el 12,3% dels ciutadans. És a dir, una representativitat d'1/5. La característica principal del domini progressista era el pes que hi tenien els artesans i els menestrals i la preeminència dels professionals liberals, en detriment dels hisendats i dels comerciants.

La composició social de les juntes era força semblant a la dels ajuntaments liberals: hi predominaven les classes benestants, que ocupaven el 52% de llocs (nobles, hisendats i propietaris, 22,5%; comerciants, 18,5%, i fabricants, 11%), i hi havia una bona presència de professionals liberals amb el 26,5%; en canvi, la presència de les classes més populars es reduïa al 10% (*Taula 10*). Si ara considerem per separat les vocalies en funció de l'opció política, podem apreciar-hi diferències importants. Així, mentre que, entre els moderats, les classes benestants ocupaven els dos terços de les vocalies, entre els progressistes, els comerciants ocupaven un terç de les vocalies i els hisendats i els comerciants un altre terç, i, entre els demòcrates, els professionals liberals ocupaven la meitat de les vocalies i la menestralia i els obrers un terç. Podríem sintetitzar dient que, a les juntes moderades, predominaven les classes benestants; a les progressistes, una

61. Prenem com indicador de la representativitat socioprofessional dels regidors dels ajuntaments sumant els percentatges de regidors dels tres grups socials amb més regidors i dividint-ho pel seu pes socioprofessional (*Taula 1*); així, com més proper a 1/1 sigui el resultat, més representatiu socialment serà el poder polític local, i a l'inrevés.

Taula 10. Càrrecs a les juntes, 1820-1854

	Moderats	Progressistes	Demòcrates	?	Total
Nobles	17,5%	–	–	–	5,5%
Hisendats	16,0%	16,0%	–	8,0%	14,0%
Propietaris	6,5%	2,5%	–	–	3,0%
Comerciants	17,5%	24,0%	7,0%	14,0%	18,5%
Fabricants	11,0%	8,0%	–	22,0%	11,0%
Professionals	12,5%	32,0%	43,0%	32,0%	26,5%
Artesans i Menestrals	9,5%	8,0%	21,5%	–	8,0%
Pagesos	–	1,5%	–	–	0,5%
Obrers	–	1,5%	14,5%	–	1,5%
Militars	9,5%	6,5%	14,0%	24,0%	11,5%

barreja de classes mitjanes i benestants i, a les demòcrates, una barreja de classes mitjanes i populars.

Quant a les continuïtats i les discontinuïtats polítiques d'aquest període (1808-1868), hem de destacar que els grups socials que presenten unes continuïtats més altes entre diferents períodes són els nobles, els professionals liberals, els comerciants i els hisendats (74% del total de regidors continuïstes), seguits dels fabricants, els artesans i els menestrals i els propietaris (23%). De les 1.185 persones que ocuparen les 2.656 regidories en aquests anys, 240 (una cinquena part) les ocuparen en dos o més períodes diferents, però aquest percentatge es reparteix de forma desigual entre els diferents grups polítics i socials. Així, la continuïtat és més alta a les files absolutistes, 69 de 151, un 46%, que triplica la de les files liberals, 200 de 1.034, un 19%, lògic si tenim en compte el sistema hereditari i de designació reial absolutista.⁶² Dins de les files liberals, la continuïtat és força semblant entre els progressistes i els demòcrates, 118 de 567 (un 21%), i entre els moderats, 82 de 467 (un 18%). Quant als grups socials, els percentatges més elevats es donen entre les classes benestants (nobles, hisendats, comerciants i fabricants), ja que 146, més d'una tercera part del total (410), repeteixen entre dos períodes diferents; els segueixen les classes mitjanes (propietaris, professionals liberals i artesans i menestrals), ja que 87, una quarta part del total (371), repeteixen en dos períodes diferents; mentre que les classes treballadores no repeteixen en cap ocasió (*Taula 11*). Dit d'una altra manera, són les classes benestants les que tenen una continuïtat més gran en el poder polític local, arribant a significar els dos terços del total de persones que repeteixen en el càrrec entre períodes diferents.

Entre el 53% dels nobles que repeteixen, cal destacar Josep M. Duran, regidor els anys 1828-1829, 1833, 1834-1835, 1843-1845, 1852-1854 i 1868 i diputat provincial el 1836 i de 1856 a 1859; Josep Marià Cabanes, regidor el 1815-1817, 1821, 1824, 1833 i 1835-1837, a més de membre de diverses juntes l'any 1835; Joan An-

62. Cal tenir en compte que hi ha 29 absolutistes que posteriorment esdevindran moderats, i figuren en ambdós grups.

Taula 11. Continuitats en els càrrecs municipals entre períodes, 1808-1868

	I	II	III	IV	V	VI	VII	total	%
Nobles	33	18	2	–	–	4	3	60	25,0%
Hisendats	3	5	8	1	4	10	3	34	14,0%
Propietaris	–	–	–	1	4	7	5	17	7,0%
Comerciants	–	3	2	7	9	7	5	33	14,0%
Fabricants	–	–	4	1	1	6	7	19	8,0%
Professionals	2	2	5	9	15	12	6	51	21,0%
Artesans i Menestrals	1	1	3	6	3	4	1	19	8,0%
Pagesos	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Obrers	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Militars	–	–	–	–	–	–	–	–	–
?	1	–	1	1	2	1	1	7	3,0%
Total	40	29	25	26	38	51	31	240	100%
%	17%	12%	10%	11%	16%	21%	13%	100%	
TOTAL	151	532	410	334	366	702	354	1.185	
%	26%	5%	6%	8%	10%	7%	9%	20%	

I: 1808-1809/1814-1820/1823-1833

II: 1808-1809/1814-1820//1823-1833 i 1820-1823/1834-1843

III: 1820-1823/1834-1843

IV: 1834-1840/1841-1844

V: 1834-1840/1841-1843/1854-1856

VI: 1834-1843/1844-1854 i 1856-1868

VII: 1844-1854/1856-1868

toni Fiveller, regidor degà el 1808-1809, 1814-1819 i 1824-1833; i el marquès de Llió, regidor els anys 1816-1820, 1821-1822, 1824, 1833, 1834-1835, 1837-1839 i 1843, membre de juntes els anys 1835 i 1841 i diputat provincial el 1841-1842. Entre el 39% dels hisendats que repeteixen, cal destacar els moderats Joan Agell, regidor els anys 1837-1839 i 1843-1845 i membre de juntes els anys 1842, 1843 i 1854, a més de diputat a Corts els anys 1853 i 1857; Josep Miró, regidor els anys 1833 i 1846-1849 i membre de la Junta Central de 1835; i Antoni Xuriguera, regidor els anys 1835-1837 i 1846-1853. Entre el 31% de propietaris que repeteixen, assenyallem els progressistes Oleguer Bartrà, regidor els anys 1841, 1843 i 1854; i Pau Fatjó, regidor els anys 1839, 1840, 1863 i 1864 i membre de la Junta Provisional de 1840. Entre el 23% de comerciants que repeteixen, cal destacar els progressistes Marià Borrell, regidor els anys 1836-1837 i 1854, membre de diverses juntes els anys 1835-1836 i diputat provincial els anys 1841-1843, 1854-1856 i 1860-1865; i Josep Deparés, regidor els anys 1836-1837, 1839-1840, 1841 i 1854-1855. Entre el 25% dels fabricants que repeteixen, trobem els moderats Tomàs Coma Miró, regidor els anys 1843-1844, 1849, 1852 i 1868, membre de juntes l'any 1843, diputat provincial els anys 1858-1859 i diputat a Corts els anys 1840 i 1864; i Tomàs Illa Balaguer, regidor els anys 1834-1835, 1843 i 1844-1845, membre de juntes l'any 1835 i diputat a Corts els anys 1846 i 1850; i el progressista Ferran Puig, regidor 1841-1842, 1852-1854, 1856 i 1863-1864 i diputat provincial de 1864

a 1868. Entre el 24% de professionals liberals que repeteixen, trobem els progressistes Jaume Codina, farmacèutic, regidor els anys 1837-1839, 1841 i 1862-1864, membre de la junta de 1842 i diputat provincial els anys 1864-1866; Pau Pelachs, advocat, regidor els anys 1836-1837, 1839-1840, 1841, 1854 i 1857-1858, membre de les juntes l'any 1854 i diputat a Corts els anys 1841 i 1843; i Antoni Rovira Trias, arquitecte, regidor els anys 1843, 1854 i 1856-1858 i diputat provincial entre 1863 i 1866. Finalment, entre el 18% d'artesans i menestrals que repeteixen, trobem el galoner progressista Gabriel Martí, regidor els anys 1841-1843 i 1854-1856; el llauner progressista Pere Norta, regidor els anys 1836-1837, 1843 i 1854, o el botiguer progressista Gaietà Oliveras, regidor els anys 1837-1839 i 1841.

Com podem comprovar a la *taula 11*, es donen continuïtats entre tots els períodes històrics, bé que se'n poden destacar alguns més que altres. Així, la continuïtat personal entre els tres períodes absolutistes (I) és molt gran, d'un 26% dels regidors: per exemple, els marquesos de Vil·lel i de Llió o el metge ennoblit Rafael d'Esteve. Menys alta, tot i que important, és la continuïtat entre els dos períodes progressistes (V), d'un 10% dels regidors: per exemple, l'hisendat progressista Agustí Aymar, el comerciant moderat Jaume Badia, el metge progressista Ramon Ferrer Garcés o el comerciant progressista Josep Puig. Una continuïtat que també trobem, bé que inferior, entre el Trienni i els anys de la revolució liberal (III), d'un 6%: per exemple, l'hisendat progressista Joan A. Llinàs. Quant als períodes moderats (VII), la continuïtat és lleugerament inferior, d'un 9% dels regidors: per exemple, el fabricant moderat Joan Calvell, el comerciant moderat Erasme Janer, el propietari moderat Joan Carreras Duran o els comerciants progressistes Pere Collasso Gil i Josep Dulcet. Si ens fixem ara en la continuïtat entre períodes de diferent signe polític, podem comprovar com en el període 1808-1843 (II) la continuïtat entre absolutistes i liberals no és gaire alta, d'un 5% de regidors: per exemple, el noble Josep M. Dalmases, el marquès de Gironella o l'hisendat Bru Petrus. En canvi, és una mica més alta en el període 1834-1868 (VI) entre moderats i progressistes, d'un 7% de regidors: per exemple, els comerciants progressistes Josep M. Feixes i Pacià Massades, el noble moderat baró de Maldà, el menestral progressista Gabriel Martí, l'hisendat moderat Gabriel Miró, l'arquitecte progressista Fèlix Ribas Solà, l'advocat moderat Joaquim Ruyra, el noble moderat Bonaventura Sans Gregori o el fabricant moderat Ignasi Vieta.

Pel que fa a les persones que forneixen les regidories dels diferents grups polítics a l'Ajuntament de Barcelona hi ha algunes diferències socials (*Taula 12*). Així, les persones que ocupen les regidories absolutistes són majoritàriament nobles i ennoblits, un 92%. Les regidories moderades pertanyen majoritàriament a les classes benestants de la ciutat, un 57%: nobles (15%), hisendats (12%), comerciants (21%) i fabricants (9%), i tenen una important presència de professionals liberals (21%). Quelcom semblant passa amb les regidories de les files unionistes: un 66% és ocupat per les classes benestants i un 26% per professionals. Quant a les persones que ocupen les regidories progressistes, cal destacar el pes dels professionals liberals (35%) i dels artesans i els menestrals (15%), ja que ambdós grups augmenten considerablement el seu percentatge respecte dels moderats, de manera que, junt amb els propietaris (7%) i els fabricants (11%), sumen el 75% del total. És a dir, a les files progressistes dominen les classes mitjanes, malgrat que continua havent-hi una presència important de les classes be-

Taula 12. Regidors, 1808-1868

	Absolutistes	Moderats	Unionistes	Progressistes	Demòcrates	?	Total
Nobles	92%	15%	–	–	–	5%	14%
Hisendats	3%	12%	11%	8%	–	15%	11%
Propietaris	–	9%	–	7%	8%	5%	7%
Comerciants	1%	21%	26%	17%	11%	14%	16%
Fabricants	4%	9%	26%	11%	–	11%	9%
Professionals	–	21%	26%	35%	50%	25%	25%
Menestrals	–	8%	4%	15%	20%	23%	13%
Pagesos	–	–	–	1%	–	–	–
Obrers	–	–	–	1%	8%	–	1%
Militars	–	5%	7%	5%	3%	2%	4%

nestants (36%), bé que, a diferència dels moderats, hi ha un percentatge més gran de fabricants i més petit d'hisendats i comerciants. Finalment, el 78% de les regidories demòcrates són ocupades per professionals liberals (50%), artesans i menestrals (20%) i obrers (8%).

Si ara centrem la nostra atenció en la *taula 13* podem apreciar com la composició social de les diferents juntes varia en funció dels grups polítics. Així, a les files moderades de les juntes tenen una presència quasi absoluta les classes benestants (72%), mentre que a les files progressistes són els professionals liberals els qui ocupen una tercera part de les vocalies i els hisendats, els propietaris, els comerciants i els fabricants els qui ocupen la meitat. Finalment, les vocalies dels demòcrates són ocupades en una tercera part per professionals liberals i la meitat per artesans i menestrals (36,5%) i per obrers (18%).

En resum, els polítics locals moderats són bàsicament nobles (15%), hisendats i propietaris (21%), comerciants i fabricants (30%); els polítics locals progressistes són bàsicament professionals liberals (35%), comerciants i fabricants (38%) i artesans i menestrals (15%), i els polítics locals demòcrates són bàsicament professionals liberals (50%), artesans i menestrals i obrers (20%). Dit d'una altra manera: nobles, hisendats, propietaris i comerciants tenen percentatges més alts a les files moderades, mentre que els fabricants, els professionals liberals i els artesans i els menestrals els tenen a les files progressistes, i encara més, aquests dos darrers grups, a les files demòcrates.

Cal destacar la participació activa de les classes dominants barcelonines en el poder polític local i en la lluita per aconseguir-lo. Nobles, hisendats, comerciants i fabricants, situats entre els majors contribuents de la ciutat, formen part dels grups polítics, de les candidatures electorals, i ocupen alcaldies i regidories a l'Ajuntament barceloní. Cal desmentir, doncs, la visió que aquestes classes delegaven en altres sectors la seva representació política. Del llistat de principals contribuents barcelonins, hem pogut comprovar que el 53% ocuparen càrrecs en el poder polític local entre 1808 i 1868, un 76% a les files moderades (que inclouen els absolutistes) i un 24% a les progressistes (*Taula 14*). És interessant de destacar que aquesta participació es donà de forma important (62%) entre els contribuents més grans, que no pas en la resta de contribuents (44%).

Taula 13. Junes, 1820-1854

	Moderats	Progressistes	Demòcrates	?	Total
Nobles	17,5%	1,5%	–	4,5%	7,5%
Hisendats	15,5%	10,5%	–	4,5%	10,5%
Propietaris	3,5%	3,5%	9,0%	4,5%	4,0%
Comerciants	19,5%	19,5%	–	13,0%	17,0%
Fabricants	15,5%	12,5%	–	30,5%	15,5%
Professionals	11,5%	33,5%	36,5%	21,5%	24,0%
Artesans i Menestrals	7,5%	8,5%	36,5%	8,5%	10,5%
Pagesos	–	1,5%	–	–	0,5%
Obrers	–	3,5%	18,0%	–	3,0%
Militars	9,5%	5,5%	–	13,0%	7,5%

Entre els majors contribuents barcelonins, el 50% dels nobles, el 56% dels hisendats, el 61% dels comerciants i el 71% dels propietaris ocupen càrrecs a nivell local. Entre els nobles i els hisendats –rendistes– predominen clarament els moderats (100% i 87%, respectivament), mentre que entre els comerciants i els fabricants les coses estan més repartides, tot i el predomini moderat (57% i 60%, respectivament), resultat d'un procés de decantament progressiu del progressisme al conservadorisme per part d'aquests dos sectors (*taula 14*). A tall d'exemple, citem alguns casos: els hisendats Josep Xifré, regidor progressista els anys 1854-1856 i diputat provincial de 1854 a 1856, o Joan Nadal, regidor moderat els anys 1843-1845 i 1849; els comerciants Joan Amell, regidor moderat els anys 1821-1822 i 1852-1854, o Rafael Sabadell, regidor de la Unió Liberal els anys 1859-1862 i 1864-1865; els fabricants Salvador Bonaplata, regidor moderat els anys 1836-1837 i 1839, membre de les juntes de 1836 i 1842 i diputat provincial el 1843, o Tomàs Comas, regidor moderat els anys 1843-1844, 1849, 1852 i 1868, membre de la Junta Consultiva de 1843 i diputat a Corts el 1840, 1858-1859 i 1864; els nobles marquès de Sentmenat, regidor absolutista els anys 1824-1833, o el marquès d'Alfarràs, regidor moderat els anys 1827, 1850-1851 i 1868; o els professionals com ara Josep Corominas, regidor moderat els anys 1850-1851, o Pau Barnola, regidor moderat els anys 1841 i 1854 i diputat a Corts entre 1856 i 1861 i el 1867.

La participació del que anomenem classes populars, del “poble menut”, també és constant al llarg d'aquests anys, bé que es tracta d'una participació que la manca de testimonis directes i les històries fetes pels qui guanyaren o perderen en el joc polític han tendit a marginar o a col·locar en una posició secundària. Per tant, que no fossin a l'Ajuntament no volia dir pas que les classes populars, “el poble menut”, no participés en la vida política local durant aquests anys, al contrari. De la mateixa manera que hi hagué classes de política, hi hagué política de classes, i la menestralia no propietària, els pescadors i els mariners i els obrers qualificats, d'una banda, i els mossos, els jornalers i els treballadors no qualificats, de l'altra, desenvoluparen també la seva política. La creació de societats obreres o la participació de treballadors i menestrals no propietaris en alguns batallons de la Milícia Nacional i en algunes juntes durant les bullangues i,

Taula 14. Enrolament polític i participació a l'Ajuntament dels cent majors contribuents barcelonins, 1808-1868

	Més grans			+ 500			total			Total	%
	P	M	-	P	M	-	P	M	-		
Nobles	-	7	6	-	2	3	-	9	9	18	17,5
Hisendats	1	12	8	1	4	6	2	16	14	32	31,5
Comerciants	-	5	2	6	3	7	6	8	9	23	22,5
Fabricants	3	2	1	1	4	3	4	6	4	14	13,5
Propietaris	-	-	1	1	-	5	1	-	6	7	7
Advocats	-	1	1	-	-	2	-	1	3	4	4
Artesans	-	-	-	-	1	2	-	1	2	3	3
Botiguers	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	1
Total	4	27	19	9	14	29	13	41	48	102	
%	8%	54%	38%	17%	27%	56%	13%	40%	47%		
% s/coneguts	13%	87%	-	39%	61%	-	24%	76%	-		

P: Progressistes

M: Moderats

Font: elaboració pròpia a partir de la nostra base de dades i de les dades que ofereixen Àngels SOLA, «Barcelona, 1833-1843...», pàg. 36, i «Mentalitat i negocis...», pàg. 176-181, i A. SEGURA, *Burguesia i propietat...*, pàg. 315-368.

especialment, durant la Jamància en són un bon exemple. Aquesta política els costà molt cara, ja que a la situació 'normal' de penúria econòmica s'afegí la repressió brutal de les velles i les noves classes dominants, amb presons, desterraments i assassinats legals. Cal recordar que, durant el procés de la revolució liberal, Barcelona visqué en un estat d'excepció quasi permanent.

El que sí que convé deixar ben clar és que aquests sectors no lluitaren tan sols per aconseguir els objectius que podien compartir amb un sector de la burgesia progressista i els grups radicals, com ara les llibertats i la democràcia, sinó que lluitaren també per aconseguir unes millors condicions de vida i una societat més igualitària. Una societat que, enfront de la societat estamental de l'Antic Règim, o de la societat igualitària des del punt de vista civil dels moderats i els progressistes, o de la societat igualitària des del punt de vista polític dels sectors més avançats i democràtics, fos una societat igualitària des del punt de vista social. Que les classes populars de la ciutat aprofitessin els principis liberals no vol dir que la seva actuació estigués limitada, coartada, pels liberals; igual que el fet que les classes populars rurals aprofitessin els principis absolutistes no volia dir que la seva actuació estigués totalment coartada pels absolutistes. Unes vegades es mobilitzaren per fer front a la qüestió social –contribucions, quintes...–, unes altres per fer front a la qüestió econòmica –caresties, contraban, atur, baixos salaris, misèria...– i unes altres per fer front a la qüestió política –contra el liberalisme censatari que els impedia d'accedir als seus drets democràtics. Però l'anàlisi de la participació de les classes populars en la política no s'ha de limitar als

grans esdeveniments polítics, sinó que ha d'abastar l'organització i la mobilització de classe, aspectes que no hem pogut tractar en aquest treball més enllà de quatre pinzellades.

Al final de la revolució liberal, les classes burgeses havien aconseguit bona part dels seus objectius: situar-se al capdamunt del poder econòmic, social i polític. Però en la seva lluita contra l'Antic Règim havien obert escletxes que altres sectors socials aprofitarien. Els republicanismes, els associacionismes obrers, els socialismes i els anarquismes anaren guanyant força al si de les classes populars barcelonines a partir de mitjan segle XIX, quan ja era prou clar que la llibertat de la burgesia es limitava a la llibertat d'empresa i a la llibertat d'explotació del treball; quan la igualtat de la burgesia es limitava a la igualtat formal davant la llei; quan la propietat burgesa es limitava a assegurar el botí dels nous i vells propietaris, enfront dels que no en tenien; i quan a tot plegat s'afegia l'ordre, que significava la repressió de les classes populars i la defensa a ultrança dels interessos de les classes benestants.